

МИЛОВАН ВУГЕЗОВИЋ

ПРИНЦ РАСТКО

www.BalkanDownload.org

МИЛОВАН ВИТЕЗОВИЋ

ПРИНЦ РАСТКО

BOOKLAND • БЕОГРАД 2003.

By

BalkanDownload

„**К**о је рекао: Нека ум твој увек будан буде?" — питао је принца Растка Немањића, најмлађег сина великог жупана све српске земље Стефана Немање, његов константинопољски учитељ Констанције од Каламате, док су у свакодневном учењу ишли устаљеним путем од рашког двора, преко заравни цркве Светих апостола Петра и Павла, ка узвисју Светог Ђорђа, у народу званом Ђурђеви ступови: „Да Вам помогнем, мој принче. То је онај који је рекао: Или ћути, или реци нешто боље од ћутања."

„Знам, то је онај који је веровао у хармонију и у бројеве, који опомиње да се стално трудимо да од непријатеља учинимо пријатеље, да се тешимо трпећи увреде, јер је велика несрећа ако их чинимо." — Принц Растко Немањић је одговарао равномерно, какав му и ход бејаше: „То је, драги учитељу, рекао Питагора, филозоф кога и мени омилисте."

„Зар је Питагора о будности и сну само то рекао?" — проверавао га је, знајући да ће провере бити на његовој страни.

„Питагора још рече: Духовни сан је брат стварне смрти." — принц Растко није био затечен.

„Клонимо се духовног сна!" — одсекао је учитељ Констанције, дајући поуке као заповести.

„А шта, ако је песник Пиндар у праву кад каже да је човек сан своје сенке?" — принц Растко се није дао смести, следио је мислима своје кораке: „Додуше, Цицерон држи да не треба водити рачуна о сновима, јер они најчешће варају људе."

„Откуда Вам то?" — тргао се одједном учитељ Констанције. Растко је знао и више о чему би да га провери. Знао је и више од онога што му је говорио.

„Како откуда? Од Цицерона!" — благост на лицу принца Растка преливала се у топао осмех чуђења: „Цицерон каза: Сан је слика смрти."

„Ја Вам о Цицерону још нисам говорио." — учитељ Констанције је

био запањен, откуда Растко зна Цицеронове разговоре у Тускулу: „Откуда Вам Цицерон?"

„Знате да сам и пре Вас имао учитеља."

„Знам, али Цицерон..." — тешко учитељу коме зна толико онај кога мора да учи.

„Имао сам, учитељу, учитеља и са латинских страна." — на лицу принца Растка треперило је оно притајено задовољство, што је његов учитељ затечен његовим знањем, за које није он заслужан, старао се да зна више од оног у чему би да га провери: „Мени је говорено и на лево и на десно уво."

„За шта ли Вас, принче, отац Ваш, велики жупан српске земље, тако ученог спрема?" — није суздржавао питање учитељ Констанције, мислећи и даље како није лако учитељу коме толико зна онај кога мора да учи и кога је немогуће у знању претрести, јер га само донекле открива. Трагао је за Растковом тајном, коју, по свој прилици, Растко још једино није знао: ко зна?

„За шта ме отац мој спрема?" — принц Растко се никад није смејао, али је увек био насмејан: „Зар ви Трци, Ромејци све не знате? Латини мисле да знате све и да зато и светом владате. Зато вас из немоћи, зависти и пакости и Византинцима зову и величанствену Ромеју Византијом пишу, све из жеље да спрам давне и срушене славе Рима, царски и сјајни Константинопољ сведу на негдашње рибарско село Визант."

Принц Растко је ово изговорио надушак и не толико гласно колико је то одјекнуло у учитељевим ушима, кога је ехо заглухнуо и замислио.

Како да он то не зна? Он, који је у Платоновој Академији царског Универзитета у Константинопољу био понос целог свога нараштаја, за Универзитет бираног из целог Царства, пред великим учитељима Никитом Акоминатом, Никифором Вријенијем и Евстатијем Солунским, чији је зацело и сам миљеник био. — Учитељ Констанције је, не рекавши ништа, убрзао корак.

Растково наивно и наизглед безазлено питање било је више од ученичке лакомислености и тријумфа знањем пред учитељем, јер је то питање са скривеним питањима које је он, Констанције од Каламате, сам себи постављао непрестано, од доласка у Рас, а да ни после године дана нема одговора:

Зна ли он за шта је овде, у српски Рас, царском дворском вољом послат из Константинопоља, са Универзитета, да буде само учитељ принцу Растку? Царска реч се не пориче, а царска воља се беспоговорно извршава.

Што је баш он послат? Послат је по предлогу учитеља свога, великог филозофа и духовника, царског историка, саветника и исповедника Евстатија Солунског.

Зашто ли је овај српски принц толико важан и васељенском царском двору, а и учитељу Евстатију Солунском?

Јесте велика кнегиња српска Ана, часно и богољубиво подружје великог жупана Стефана Немање, у Рас доведена из Константинопоља, који Расијани Цариградом зову. Јесте Ана принцеза из велике царске породице Комнина, па се, с наследним правом, на одеждама њених синова, српских принчева, златом везу двоглави орлови у узлету, симболи породице Комнина, који у царско време ове породице и симболи царства постадоше.

Када је принцеза Ана постала српска кнегиња, поставши часна жена у дому мужа свога, и Стефан Немања, муж њен, ушао је тако у царску породицу моћних Комнина.

Очекивало се да ће принцеза Ана Диогенова Комнина, поставши велика кнегиња српска, бити велика залога мира са царством и да ће се Рас покорити Константинопољу, јер моћно царство за мир са неким, поготову малим, зна само ако му је покоран.

Самодржавни господин велики жупан Стефан Немања примио је с љубављу благословеном богомдану му жену Ану, али не хтеде да она буде залога мира и покорности и, уверен да га је сам Бог, који твори људима на боље не хотећи људске пропасти, поставио да царује свом српском земљом, не пристаде да између њега и Бога буде цар над царевима — Манојло Комнин.

Како све српске земље нису биле у власти Раса, већ многе у власти Царства, велики жупан Стефан Немања морао их је војском придобијати, непрестано ратујући против Царства, у власти породице Комнина.

Већао је српске земље у својој власти самодржавни господин Стефан Немања и у дужину и у ширину, све док га, после петнаест ратних лета, сам цар над царевима, Манојло Комнин, није великом силом поразио и у ропство повео.

Са дивљењем је врли Евстатије Солунски, као што царском историку доликује, описао величајни повратак василеуса Манојла Комнина из војне против Срба и његов, на крилима победе узнети улазак у Константинопољ кроз царски славолук победе.

Колико се у опису дивлио обожаваном васељенском цару победнику, Евстатије Солунски је био задивљен и Стефаном Немањом, украситељем царске победе, мерећи величину победника величином пораженог.

Немања је, у Евстатијевом опису, својом висином, која се и у поразу тешко повијала, својом лепотом са првим сединама у коси и својом снагом, највећом на преваги животне доби, која је и лаке окове на ногама сваким кораком отресала, идући пешке, варварски достојанствено и изазовно, поред искићеног царског коња, с десном руком на коњском стремену, украшавао и чинио величанственим победника на коњу. Стефан Немања је и својим држањем достојанствено обећавао Манојлу Комнину, цару царева, будућу верност на коју обојица морају пристати.

Ушавши у слави у Константинопољ, васељенски цар Манојло Комнин није могао заточеног Стефана Немању, великог жупана рашког, ни у тамницу стрпати, ни у двор повести. Поражени се у двор не води, а тамницом би понизио царску породицу.

Зато је заточеник племенитог рода, док се у Константинопољу царска победа у свој слави не прими и док му не стигне већ обећана царска милост, послат да буде у заточеништву и у части у келијама сјајног и само царског манастира Пресвете Богородице, који се зове Евергетида и коме игуман бејаше сам Евстатије Солунски.

Заточеник је стигао тамо где цар сам с богобојажњем долази, где ће га исповедати онај који само цара исповеда.

Које ли су све разговоре водили игуман Евстатије Солунски и заточеник, велики жупан и господин Стефан Немања, у тишини Евергетског манастира, над којим беше само цар и у који не стизаше цариградска многометежност? — могао је само мислити Констанције од Каламате, учитељ принца Растка, одгонећући своје посланство: Да ли је велики жупан Стефан Немања исповедао игуману Евстатију своје грешне и државне мисли? За њих опросте сигурно није тражио, али је савете желео чути, знајући који је умник пред њим.

Шта ли је премудри игуман Евстатије саветовао великом српском самодршцу Стефану из свога ума, а шта по царској вољи, ако је које разлике и било, јер он је и цара саветовао?

Засигурно су разговарали о српској држави у настајању, о којој су биле све Немањине мисли и сви његови науми, због којих је и у заточење допао.

Стефан Немања је добро знао како се држава стиче, а Евстатије Солунски је боље знао како се држава најбоље држи: симфонијом — сагласјем духовне и световне власти, старањем оних који држе до душевне чистоте и оних који порезе купе и војску уређују, све у сагласју Господњих и владарских закона. То је вековни наук опстајања најмоћније

Ромеје.

Колико ли је Стефан Немања, у заточењу, стално мислећи на Рас, почео да мисли и смишља како да се наук о симфонији и у његовој држави прими. А то није мисао која се лако остварује, али се никад не напушта.

Морали су игуман Евстатије солунски и велики жупан Стефан Немања разговарати и дуго и нашироко о хришћанским вододелницама и о правоверју, и мислити о месту српским земаља на утврђеној међи већ подељене Христове цркве, на васељенску, саборну, православну, католичанску и на римокатоличку, папоцарску.

Видећи Стефана Немању у Христољубним молитвама и уверивши се да је у доброј вери и да зна за апостолско доброчашће, није ли Евстатије Солунски с њим поделио бригу да српске земље остану православне и да сачувају чистоту закона Господњих? Није ли пожелео да оне буду брана латинској и другој јереси? Макар и не биле одане Царству, ако остану одане правоверју?

Да ли је Стефан Немања, велики господин све српске земље, молећи се Пресветој Богородици за своје ослобођење из заточења, молио јој се да, убудуће и занавек, буде заштитница његовог народа и његовог рода?

Када је у молитвама у манастиру Пресвете Богородице Евергетиде, што значи Добротворке, дао обете да ће назидати храм Пречисте Богородице у Ибру, на реци по имену Студеница, да ли је појмио тајну самосталности цркве, која је само царска?

Није ли се у молитвама Пресветој Добротворки зачала и Немањина молитва да, по повратку у Рас, са кнегињом Аном, у годинама кад је престала рађати, добије још једног, трећег сина? — питао се Констанције од Каламате, учитељ трећег Немањиног сина, принца Растка, покушавајући да и питањима дође до одговора на питања која себи поставља откад је дошао у Рас.

И учини се Констанцију од Каламате да је најближи одговору до кога неће доћи: да се Расткова тајна зачала у Константинопољу, да је рођен у Расу из превелике жеље родитељске, чије је молитве да га имају Господ услишио, уз заштиту Богородице, и за засад недокучиве намере сведржећег господина Стефана Немање, које се изгледа и Богу миле.

Оно што је ученицима својим у Платоновој Академији Евстатије Солунски говорио да Закон крунише владара, говорио је и другима, па је морао рећи и Стефану Немањи. Није ли Немања тада пожелео да у Расу има свога законодавца?

„Ако сазнате за шта ме отац овако ученог спрема, реците и мени, учитељу, да и ја знам и да напредан будем.“ — рекао је Растко стигавши задиханог Констанција, смотривши да је његова замишљеност прошла.

„Да седнемо и да се одморимо.“ — рекао је задихани Констанције од Каламате, помисливши како су му се и мисли од умора збркале: „Није Аристотел залуд рекао... Шта Аристотел није залуд рекао?“

„Да седећи и одмарајући се душа постаје разумна.“

„Изгледа да је баш тако Аристотел рекао...“

„Јесам ли урадио нешто неразумно, учитељу?“ — забринуо се принц Растко.

„Нисте, док питате!“ — ако хоће да свој учитељски углед сачува, мора га у знању пажљиво проверавати: „Сигуран сам да већ знате и са људима и са Богом...“

„Са људима живите тако као да Вас Бог посматра, а са Богом разговарајте као да Вас слушају људи.“

„Треба ли да се уплашим, принче?“ — смејао се учитељ Констанције.

„Зар се Сенеке треба плашити?“ — чудио се принц Растко.

„Сенека је то говорио свом ученику Нерону.“

„Не бојте се. То нисте рекли Ви мени, него ја Вама.“

Велика кнегиња Ана изашла је пред великог жупана Стефана Немању узнемирена веома, али се старала да своју узнемиреност стиша и да се покаже више брижна, него узрујана.

Сведршца српске земље Стефана Немању није тиме могла преварити, погледао ју је, проникнувши до дна њене душе, као да је пита: Шта је опет? А знао је да је то опет око Растка.

„Растко је дете, господару Стефане!“ — пробило је из кнегиње Ане оно најдубље, материнско осећање.

„Надрастао је дете.“ — одговорио је Стефан Немања шкрто: „Седамнаеста му је.“

„Крхак је.“

„Јак је у знању. Зна књигу!“

„Али је још као дете. Тако га гледамо...“

„Ако је он као дете, није књига дете!“ — велики жупан Стефан Немања је помислио како је ово прилика да он великој кнегињи Ани каже да није Растку мање отац неголи она мати, истом су га молитвом од Господа измолили: „Час је да са књигом стане пред свет.“

„Зар најдаље у свет? У Нирнберг...“

„Ако почне од најдаљег, сав остали свет ће му бити ближи...“

„Пошаљи књигу по било коме.“ — кнегиња Ана се осетила пометеном.

„Цару Фридриху Великом Барбароси, заповеднику све латинске војске, која се у поход с краја на крај света спрема, не шаље се књига по било коме.“ — Стефан Немања је разлагао, у жељи да смири брижну кнегињу Ану: „Важно је оно што је писано у књизи, али и по коме је књига послата.“

„Пошаљи га по мом деверу, по кнезу Мирославу.“ — кнегиња Ана је све чинила да склони Растка, а онда јој је излетело: „Брату верујеш?“

„Коме ћу веровати, ако нећу веровати брату?“ — одбрусио је велики жупан Стефан Немања.

„То сам и рекла." — тргла се кнегиња Ана.

„Ја сам кнеза Мирослава, уз браћу, победио у борби за рашки престо... А Бог је и њима и мени сведок да ту борбу ја нисам хтео..."

„Сад је кнез Мирослав одан и брат и поданик." — спашавала се кнегиња Ана јарости која је Стефана Немању обузимала.

„Тако ваља и да остане. Нећу ја Мирослава ничим кушати... Власт проклето привлачи... Откуда да знам, кад се нађе пред моћним, да неће доћи у искушење да не моли за мој мир, већ за савез против мене... Кнез Мирослав ће ићи у Нирнберг, као заповедник пратње. Изаћи ће и пред цара, као мој брат. Али ће испред њега пред Фридрихом Великим стајати наш син Растко..." — Гнев је обузимао великог жупана Стефана Немању: „Велика кнегињо, Ти јеси из царске породице, али добро знаш да мени нема спора и противречја... Ниси смела да ми спориш ни када сам ратовао против Твоје моћне царске породице..."

„Ја Ти ни овде не спорим, господару." — глас кнегиње Ане је подрхтавао: „Ја сам овде мајка, брижна мајка, господару."

„И ја сам му отац, моја кнегињо." — најзад јој је рекао.

„Сети се само како смо се Богу молили да га пред старост добијемо." — кнегиња Ана се сада и на Бога позивала.

„У молитвама смо га и Богу наменили... Сећаш ли само оних ватри у којима је првих недеља горео, за које нам је онај калуђер из Свете Горе рекао да су Божији знак... И да ће га ватра заувек пратити..." — кнегиња Ана је и сећање у помоћ призивала, мада јој се душа плашила и сећања на пророштво светогорца.

„Било па прошло, моја кнегињо... Светогорац је прорекао и изворе Господње, које Растко свуда проналази, јер ватра воду иште... Не можемо извор на длану држати, као кап воде."

„Мој Господару, не Растка у Нирнберг, по зими. Заледиће се извор." — молила је кнегиња Ана. „Пошаљи Вукана! Најстарији је. Годинама је Зетом владао. Вичан је и владању и разговорима са владарима."

„Вукан сада мора бити стално у Зети..." — Стефан Немања је остајао неумољив и разложен: „Војска војску привлачи... Овуда ће сва сила крсташа... А Млечанима може пасти на памет да се походом крсташа окористе на рачун Зете."

„Нека иде Стефан!" — настављала је кнегиња Ана: „Он је војскама вичан."

„Стефан мора бити овде, да спрема нашу одбрану." — чврста одлука Стефана Немање није се могла обрушити.

„Тражиш мир, а на одбрану мислиш." — кнегиња Ана је кршила

прсте: „Које су ти задње мисли, мој господару?“

„Само се брањени мир тражи. Што је боље брањен, пре ће се добити. Хоћу да га од Фридриха Риђобрадог тражи Растко, пун Господње милости коју је тешко одбити.“

„Изађи сам на Дунав, пред Барбаросу, па га сам моли за мир!“

„Подигао сам пропалу очеву дедовину и ја више не смем да молим, моја кнегињо. То исто добро знаш... Као што знаш да није исто нудити миром Божијим Фридриха Великог Барбаросу у Нирнбергу, кад је у дворским одајама, неголи овде, кад буде ту са војском!“ — Стефан Немања је завршавао разговор у својој вољи и одлуци: „Ево Растка. И не брини. Штитиће га Божија воља и јака пратња.“

„Звао си ме, оче.“ — Растко је гледао час у оца, час у мајку, који су у његовом погледу и радости синули у светлости синовљеве љубави.

„Хоћу да пред цара Фридриха Великог Барбаросу изађеш у његовом двору у Нирнбергу, на Божић и то први... Да му Божић почне Тобом.“

„Почеће, оче.“ — принц Растко је одмах пристао.

„Бога је лакше измолити, него Тебе, мој Господару!“ — издушила је кнегиња Ана, одлазећи. „Зато се и Богу непрестано молим.“

Нирнбершки господар, цар Фридрих Велики, имао је пламену браду и ватрену и јаровиту нарав. По бради су га звали Барбароса, а по нарави се, у јарости и сили њеној, учинио најмоћнијим владаром у земљама негдашњег Западног римског царства.

Оно што се царској власти у немачким земљама измицало претходећем цару Конраду Трећем после слома Другог крсташког похода, цар Фридрих Велики Барбароса је прво повратио познању царске воље. Потом је моћ немачког царства уздизао спрам моћи осмовековне Византије, која себе Ромејом зове, одређујући се у царској сили спрам најмоћнијег владара — ромејског василеуса Манојла Комнина, са којим се за престиж отимао и сукобљавао у латинским земљама Апенинског полуострва. Водио је Фридрих Велики Барбароса пет ратова против ломбардијских градова Анконе, Ђенове, Пизе и Венеције, разорио је Милано и немачком царству присајединио Краљевину Двеју Сицилија, окраљујући њоме свога сина Хајнриха.

Седела је временом, у годинама ратова, брада Фридриха Великог Барбаросе, али је његова нарав остала непрестано ватрена и јаросна, јер нарав не стари. И она се распламсавала у жељи да поведе свој крсташки трећи поход, који ће га учинити и владаром целог света.

Ако је са том жељом, датом и као завет на одру цара Конрада, почео своју владавину, ако је за њу направио моћно царство, није се у поход пожурио после смрти Манојла Комнина. Пустио је да Византија ослаби осамостаљењима јерменских кнежевина, одбијањем потчињености антиохитског кнеза, проглашењем независности Кипра, бугарским устанком, угарским запоседањем Далмације и новим освајањима српских земаља у Зети и Травунији, у Хуму, у Захумљу, у Подрињу, у Морави и у Подунављу, које је преузео Стефан Немања, јер је смрћу василеуса Манојла Комнина био ослобођен свих обета датих у Константинопољу.

Пустио је цар Фридрих Велики да се у петнаест мирних година у

његовом проширеном царству свуда добро прими његова царска власт, док су у Византији трајала непрестана династичка комешања и пометње, којима су се, на васељенском трону у најсјајнијем дворцу Влахерни, на дну Царског Рога у Константинопољу, смењивали прво Андроник и Алексије Комнин, а потом Исак и Алексије Анђел.

После добрих шеснаест година мира, но папском апостолском благослову, наредио је цар Фридрих Велики Барбароса да се, из његовог царства и из свих римокатоличких земаља, две године купе војске за Трећи крсташки поход.

Војске су имале да се купе уз Дунав и, кад се крене, да се сливају у једну, колике нигда није било, као што реке у Дунав утичу.

И купиле су се војске уз Дунав, чекајући заповест да од извора потеку.

Заповест за крај лета, одложена је, Божијом вољом, да буде заповест за почетак пролећа. Нема те страже која ће болест уставити, ако се она и на царска врата намери.

Божија воља је учинила да Фридрих, цар пламене браде, није могао на коња. Укочила му се леђа. Тако и да му је сва срећа света била иза леђа, не би се могао на њу осврнути. Спојио је царски трон и болесничку постељу. Из трона се није дао, а у постељу је морао. Лекари су га лечили топлим и леденим облогама и мазали разним мелемима, али виднијег бољитка до Божића није било. Није више веровао у лекаре. Они не познају болести, они познају здравље. Чинило му се да га од здравља лече. Да га нису лечили, мислио је у зловољи, можда би одавно већ био на коњу. Колико није веровао у лекаре, веровао је у Бога и да ће се бол маћи Божијом вољом. Уздао се у Божић који долази. Кад ће Бог показати своју добру вољу, ако не на Божић, кад му се син родио?

Освануо је Божић, а бол је био несмањен.

„Проклета леђа! Где су ме сад снашла, Господе?... Скупио сам војску из пола света... Крсташи, витезови само мене чекају, а ја не могу на коња. Исусе Христе, сине Божији, искупитељу свих наших грехова, цркву Твога рођења и цркву Твога гроба, и на овај најсветији дан држе неверници... Дигни ме на коња, да Ти светиње вратим..." — јадао се молитвом цар Фридрих Велики Барбароса.

„Како Вам је данас, на овај свети дан, Ваша царска екселенцијо?" — питао је Бертолд од Андекса, маршал царског двора, оно што зна, што је из немог царског погледа видео, што пита сваки дан и на шта нема одговора: „Даће Бог, Ваша царска екселенцијо!"

„Даће Бог?... Кад?... Да ми дотле Свети отац папа не узме

заповедништво над походом? Па сва моја слава да оде другом! Даће Бог!... Дао ми је болештину, најгору од свих других!... Да могу на коња, све друге болести бих на коњу издржао!... Шта бих дао да могу на коња?" — упитао се, питајући маршала двора.

„Дали бисте све куда бисте са крсташима пролазили." — маршал двора је осетио радост, бар га цар нешто пита о походу, што досад није чинио, и то може бити и добар знак: „Дали бисте Мађарско краљевство... Српске земље... Бугарску круну коју нам траже... Константинопољ... не бисте дали..."

„О Константинопољу ћемо мислити кад се у тријумфу будемо из Јерусалима у њега враћали." — на лицу цара Фридриха затитрао је осмех на болној гримаси. „Кад у тријумфу будемо крај Константинопоља, мораћемо да прођемо кроз његове славолуке победе, веле да их је сваки византијски цар подизао, и да се уверимо јесу ли у томе граду две трећине сваког светског богатства, а само једна разбацана по целој свету."

„Ваша царска екселенцијо, да почнете аудијенције?" — Маршал двора је био срећан што сан о сјају Константинопоља може код великог освајача и бол да умине.

„Морам ли данас чинити аудијенције?" — бол се вратио на царско лице, који ни раскошна брада није могла знатно да прикрије, јер царски бол сева у очима.

„Ваша царска екселенцијо, Ви ништа не морате... само би Богу било милије да на дан Христовог рођења нико не остане пред царским дверима, ако жели пред Вас..."

„А мени би било милије да Бог види моја леђа на дан Христовог рођења..." — цар Фридрих се ујео за језик, да не хули на онога који му је преостала нада: „Ко је први за аудијенцију?"

„Милооки српски принц Растко и гласници великог жупана српског Стефана Немање... чекају три дана већ!"

„Српски принц? Што га нисте увели?"

„Желео је да буде примљен само на Божић. Тако му је ваљда отац наложио..." — Маршал двора се изговарао: „Не знам шта хоће... Није хтео да мени открије оно што Вама мисли открити..."

„Хоће да моле оно што се измолити не да." — појачавала се зловоља код цара Фридриха: „Да моји крсташи с миром прођу кроз српску земљу... Може ли се од кише која пада тражити да земља буде сува?... Уосталом, ти Срби, иако ратују са Византијом, признају константинопољског патријарха, а не римског папу... Није Свети отац благословио крсташе

само да ослободе света места, Јерусалим и Бетлехем, већ и да власти Рима приведу залутале хришћане... Кога ми уз принца шаље српски владар?"

„Брата, хумског кнеза Мирослава... остали су висока и моћна пратња..."

„Шта су радили ова три дана?"

„Принц Растко је са својим учитељем желео да спозна нашу библиотеку... а кнез Мирослав је покушао да испроси моју кћер Ану за свога сина Тољана."

„Покушао?... Син му није Ани прилика?"

„Јесте, прилика је."

„Јесте ли уговорили, грофе Бертолде?"

„Нисмо, Ваша екселенцијо. Чекали смо да их примите..."

„Није Ана моја кћер. Што сте чекали?"

„Али ја јесам дворски маршал, Ваша екселенцијо... Анина удаја треба да буде и залога нечега... и њену удају може уговорити само Ваша царска екселенција."

„Уведите српског принца и кнеза."

„Српски принц је скоро дете." — рекао је гроф Бертолд, измичући се уназад: „Али..."

„Сваки принц је скоро дете."

Када је принц Растко Немањић ступио у одају са троном цара Фридриха Великог Барбаросе, двор се одједном просветлио и синуо. Као да је зимско сунце чекало само његов улазак да га огране и да заслепи својим бљештавилем.

Боже, кога ли си ми ово послао? — упитао се цар Фридрих Велики Барбароса, снатрећи Растка у светлости скоро нестварној.

Принц Растко је прилазио са достојанственим наклонима, сав у светлости која се са њим клањала, у таласима одсјаја.

Умеју ти Византинци и премлади да засене. — помислио је цар Фридрих Велики Барбароса: Шта ли му је то у рукама? Мач — није.

Иза Растка је ушао његов стриц, кнез Мирослав, клањајући се дубље, а иза њега, у сталном наклону, ушла су двојица гласника с даровима, на златној везеници преко испружених руку. Гласници су заобишли кнеза Мирослава и пред царске ноге спустили везенице с даровима и повукли се из одаје у исти мах када је принц Растко клекао између даровница, пред троном.

Спустивши се на колена пред царом Фридрихом, који је у чуду спознао да српски принц у рукама има дебело дрво тврде коре, принц

Растко се прекрстио на свој источни начин и, пољубивши дрво, спустио га пред царске ноге.

„Ваша царска екселенцијо, ја сам Растко, трећи син самодржавног господара све српске земље, великог жупана Рашке, Стефана Немање... Иза мене је мој стриц Мирослав, брат мога оца, кнез српске земље Хума и Захумља... Мој отац, велики самодржац Стефан, послао ме је да Вам честитам Божић. Христово рођење и наступајуће лето 1189. године, у коме ћете, ако Бог да, ослободити небески Јерусалим, град неба на земљи и у њему Господњу цркву Светог гроба, задужбину Светог цара Константина и мајке му, Свете царице Јелене..." — Принц Растко је, држећи главу у наклону, ипак гледао у очи цара Фридриха, чије му се држање чињаше необичним и укоченим, што може бити и обичај да се цареви тако држе: „Мој отац Вам шаље ову повељу, ми кажемо књигу, ви кажете писмо, и у њој истиче како са особитом радошћу очекује да крсташка војска прође кроз нашу српску земљу... и моме оцу, великом самодршцу све српске земље, великом жупану Рашке, Стефану, неће бити ништа милије, него да Вашу царску светлост сам дочека и лично поздрави."

„И мени ће бити част." — цар Фридрих се осетио у власти светлости очију принца Растка, обарајући само поглед на чудну облицу дрвета, коју је принц пољубио и која некакав дар мора бити.

„Мој отац, велики жупан Рашке, Стефан, јемчи Вам да ће пут крсташке војске кроз српске земље дочекати српска војска, са почастима и заштитом, и да ће Вас пратити и старати се о Вашој безбедности... нарочито ћемо, Ваша екселенцијо, пазити када Ви будете прелазили преко вода..."

„Колико војске има велики жупан Стефан?" — питао је цар Фридрих, питајући се још у себи што ли говори само принц, а не и његов стриц, који је кнез.

„Оне која ће Вас дочекати и пратити, уз све почести, биће двадесет хиљада војника... и њом ће, у Вашу почаст, заповедати мој старији брат, млади жупан Стефан... Он све воде српске добро зна..."

„Шта сте навалили с тим водама?" — питао је цар Фридрих, осетивши да је у власти тих очију и да и из њих извире светлост, да није само сунце у питању.

„Чувајте их се. Чувајте се док не дођете до наших вода."

„Захваљујем на тој бризи." — мислио је да ће се насмејати, а захвалио се.

„Ово су скромни српски поклони." — Растко је ширио руке према

везеницама, на којима су били дарови, скромни колико су скромни злато и сребро, пратећи царски поглед који се стално враћао на облицу дрвета: „Ово је бадњак из српских шума.“

„Шта је бадњак?“ — цар Фридрих је треперио од занимања.“

„Божихно дрво... Треба да се у ватри разгори, па да се истерују варнице... Колико варница, толико благодети... Највише варница има из бадњака, ако је дрво раст, хрст. То је код нас свето дрво. Ја сам по њему Растко... Личимо?... Желим да, кад се на Вашем светлом огњишту разгори свети бадњак, Вама буде много варница и да Вам се све претворе у жеље... Разумете?“

Опчињен необичним даром, у власти Растковог погледа, Фридрих Велики Барбароса, са царским болом у леђима, пошао је да дохвати хрстову облицу и са јауком посрнуо пред Растком.

„Ваша царска екселенцијо, шта Вам је с леђима?“ — принц Растко није подизао цара Фридриха Великог, већ му је опипавао леђа низ пршљенове вретенице: „Да Вам помогнем.“

„Пустите!... Ви да помогнете?“ — Цар Фридрих га није могао отерати: „Ни дићи ме не можете!“

„Пустите се, Ваша екселенцијо, он то може.“ — огласио се кнез Мирослав: „Он то заиста може!“

„Пустите се.“ — принц Растко је стао с опипавањем: „Ту је, пустите се. Ваша екселенцијо!“

Принц Растко је нагло, шаком, сечимице, ударио цара Фридриха између два пршљена вретеница, да је уз ударац нешто крцнуло.

„Шта радите?“ — крикнуо је цар Фридрих: „Стража!“

„Ваша царска екселенцијо, не треба Вам стража кад се можете сами дићи.“

„Мислите?“ — цар Фридрих се дизао с неповерењем, али без осећаја бола.

„Исправите се. Ваша царска екселенцијо.“ — Растково лице је блистало: „Окрените се лево, окрените се десно!“

„Могу. Стварно могу!“ — цар Фридрих се детиње радосно окретао: „Шта се десило?“

„Станите, завртеће Вам се у глави. Дуго сте лежали.“ — принц Растко је оставио цара Фридриха: „Сад је све у реду.“

„Како сте то урадили?“

„Срби кажу: као руком однето.“

„Како?“

„Тако, руком однето.“ — принц Растко је показивао стиснуту шаку:

„Хоћете ли да Вам вратим?“

„Сад могу на коња.“

„Али се чувајте вода.“

„Сам Бог Вас је послао на овај свети дан.“ — цар Фридрих се радовао дану: „Наслутио сам.“

„Послао ме, по вољи Божијој мој отац, господар све српске земље...“

„Шта да Вам поклоним, принче?“ — нестанак бола учинио је цара Фридриха Великог Барбаросу великодушним: „Једну покрајину да њом управљате? Све тражите, сем Константинопоља!“

„Ваша екселенцијо, поклоните Ви мир српским земљама куда буде пролазила крсташка војска...“ — казао је принц Растко, прећутавши да Срби знају колико је тешко земљи куда војска прође: „А ја у српским земљама имам намењену своју покрајину, Травунију... Од овог пута је зависило да ли ћу је одмах, пре пунолетства, добити на управљање.“

„Биће тако. Дајем мир српским земљама. Клекните, принче!“ — Принц Растко је клекао, а цар Фридрих се латио мача: „Дајем Вам, принче, титулу херцога. Нека од сада та Травунија буде Ваша Херцеговина.“

„Ваша царска екселенцијо, можемо ли, с Вашим допуштењем, почети да уговарамо женидбу мога сина, кнежевића Тољена, с Аном, кћерком грофа Бертолда, маршала Вашег двора?“ — упитао је кнез Мирослав, с дужним наклоном, док говори пред царем.

„Почните да договарате у Нирнбергу, а договорите се у српској земљи, кад наш поход буде кроз њу пролазио.“ — одговорио је цар Фридрих Велики Барбароса, не скидајући захвални поглед с принца Растка: „А кад се Ви, српски принче и мој херцоже, будете женили, и ја ћу Вам принцезу тражити.“

„Много ће воде до тада протећи Дунавом, јер је мој старији брат Стефан још неожењен.“ — одговорио је принц Растко, додајући: „Чувајте се вода, Ваша царска екселенцијо.“

„Опет вода... Мора да сте се силног страха нахватили четири пута до Нирнберга Дунав прелазећи..“

„Речено је: страх нас тера да будемо одважни... Већи страх је био од војски уз Дунав... Од мађарске престонице Секешфехервара и нема предела уз Дунав... све су војни логори. Силан страх нас је обузимао, не за нас, говорили смо коме идемо и пролазили у почастима, већ за српске земље, којима ће војске пролазити... Њих нема за толике логоре...“

„Да сачекате поход па да се с нама вратите?“ — заустрио је цар Фридрих Велики Барбароса.

„Морамо јавити блаженство обећаног мира, да бисмо Вас у српским земљама што боље дочекали и пропратили..." — цару Фридриху се чинило да је Растко сав у очима, из којих се одједном излила милина сете: „А и моја племенита мајка, кнегиња Ана, премире у страху за мношћом и не смем је у том страху дуго оставити... За њу ја сам још дете, само да јој дете не останем заувек..."

„Ако су Вас к мени пуштали с почастима, са још већим почастима ћете одлазити." — обећао је цар Фридрих Велики Барбароса.

И тако је и било.

Силна морска бура беснела је у бадњој ноћи, да би на Божић дигла и од најстаријих житеља незапамћено велике таласе, који свом силином удараху о обале српске земље Зете.

Таласи, који су се зачињали још од прекоморског града Барија и успут неслућено расли, пропињали су се уз високе зидине славног Бара, столног кнежевског града Зете.

Као да је бура морска хтела да својом хуком надвлада, прекрије и стиша хуку буре која је беснела у самом зетском кнежевском двору.

Ова бура је почела у часу када је на зетски двор, као божићни полагајник са даровима, стигао гласник из престоног Раса и донео кнезу Вукану од његовог оца, великог жупана све српске земље, Стефана Немање, гласе о посланству принца Растка у Нирнбергу, код цара Фридриха Великог Барбаросе.

„Зашто ми, кнеже Вукане, нисмо данас у Нирнбергу?“ — просиктала је кнегиња Каталена.

„Каталена, опет си нешто умислила?“ — покушавао је да је смири кнез Вукан, а само ју је тиме више разјаривао.

„Кнеже Вукане, зар није природно да ми будемо у Нирнбергу?“

„Не знам.“

„Како не знаш? Зар Ти ниси најстарији син великог рашког жупана, Стефана Немање?... Треба ли ја да Те на то подсећам?“ — Каталена му се с бесом уносила у лице: „Зар ја нисам из старе зетске династије?... Већ по старешинству је право да ми идемо у аудијенцију код Фридриха Великог, а о господству да и не говоримо... поготову што је аудијенција за Божић који је у Нирнбергу римокатолички.“

„Мој отац је сигурно имао разлоге своје за то што ми нисмо пошли у Нирнберг, већ мој брат Растко.“ — Вукан је тражио разборите разлоге.

„Твој господин отац није хтео да размишља да ли ћеш Ти пред царем Фридрихом заступати своје или његове намере.“ — изазивала је Каталена: „Да смо тамо, које би Ти биле намере?“

„Рекох. Каталена, којешта." — одсекао је Вукан, не баш кнежевски.

„Мене би, као велику кнегињу Зете, примила нирнбершка царица... Обе смо римокатоликиње... Са њом бих ја и царску вољу добијала!" — подјаривала је Каталена: „А Твој отац страхује да Ти не пожелиш да будеш велики рашки жупан све српске земље, пре него што се он одлучи да господство над свом српском земљом некое другоме препусти... Ако он целу српску земљу не претвори у своју задужбину... Већ и народ пева: куд се деде цар Немање благо... Студеницу је почео толику да ће целу земљу претворити у њен метох."

„Каталена, сад је много!" — пресекао је кнез Вукан, мора бранити оца, ако мисли и себе да одбрани: „Кад Те то снађе, причаш што не мислиш..."

„Мислим... кад ме снађе, онда мислим..." — разбеснела се кнегиња Каталена: „Ако Ти не мислиш на рашки престо, ја морам! Не због Тебе... не због себе... због наших синова: Ђорђа, Стефана и Димитрија. Њима требају и Рашка и Дукља. И Травунија ће им добро доћи..."

„Они су још деца."

„На будућност деце се мисли док су још деца." — распалила се Каталена: „Само сам хтела да кажем како је мој врли и моћни свекар, Стефан Немања, син жупана Завиде Уроша III, био четврти по реду међу браћом... и он им је борбом узео рашки престо."

„Где бисмо ми били, да господин отац мој није тако преузео престо рашки?" — кнезу Вукану се учинило да ће се кнегиња Каталена упалити.

„За то му велика част..." — кнегиња Каталена је рушила све, па и своју узвишеност: „Само, није ли та превелика љубав господина мога свекра за Твога брата Растка, који је, буди речено, стар као и наш син Ђорђе, само његова жива љубав најмлађег... Он у њему воли себе... и не спрема ли то он да рашки престо остане најмлађем, сад без борбе?... Упитај се, шта ће бити наша деца и где, уколико Ти не преузмеш рашки престо..."

„Шта хоћеш?"

„Хоћу у Рас!" — варничила је и сјактала кнегиња Каталена.

„Кад смо били у Рашкој, хтела си у Зету." — пребацио јој је кнез Вукан.

„У Расу смо хтели да владамо Зетом." — није се дала ни изненадити ни стишати: „То Ти је, мој кнеже, и било принчевско право прворођеног."

„Кад смо у Зети, Ти хоћеш у Рас."

„Јер је време, јер смо превише у Зети... Научили смо да владамо... Ђорђе нам је стасао и сам може владати Зетом, а и право му је... Морамо

у Рас, милом или силом... за ово друго крсташи су добра прилика."

„О, Господе, уразуми ме и буди ми на помоћи." — кнез Вукан се крстио по православном обичају апостола Павла.

„О, Господе, уразуми га и буди му на помоћи." — кнегиња Каталена се крстила по римокатоличком обичају апостола Петра.

Једина милост коју је велики жупан све српске земље, Стефан Немања, молио, била је Господња милост, јер он је све чинио по милости Божијој. И никада није сумњао у њу.

Он се свим срцем својим и свом душом, сав предавао у молитвама Господњим, како би Божија милост била мера свега што је наумио и на шта се одважио.

Молитва смирује узбуркану душу. У дугој молитви и гнев постаје разуман.

Кад год га је и на некога од најближих могао да обузме гнев, Стефан Немања је тога примао с молитвом, која ће донети покајање и опроштај. Молитва блажи гнев, а у храм Господњи се и не улази с оружјем.

„Толико моћан, а моли.“ — прошаптао је зетски кнез Вукан, који је, оставивши оружје пред вратима храма Светих апостола Петра и Павла, смерно дошао пред олтар и клекао поред свог оца.

„Шта је, Вукане?“ — упитао је Стефан Немања молитвеним гласом.

„Дуго сам остао у Дукљи...“ — шаптао је Вукан.

„Хоћеш да кажеш да ја дуго живим, и још дуже владам?“ — Стефан Немања није дизао поглед.

„Оче, побогу?“ — Вукан се прекрстио: „Бог ме спржио на овом светом месту... Ако...“

„Не куни се на овом светом месту... Света Богородице, мајко Господња, опрости моме сину... Знај ја, Вукане, сине, да Ти тако нешто не би помислио... Јер. Ти си тело мога тела, крв моје крви и душа моје душе.“ — Стефан Немања је дигао поглед ка олтару, као да све светитеље на њему хоће да узме за сведоке овоме што говори прворођеном сину: „Знај ја, Вукане, сине, да Ти не мислиш кад ће отац са престола... Али исто знам да на то кнегиња Каталена, часна ми снаха, мисли непрекидно...“

„Оче, није баш...“ — Вукан се снебивао, ни да призна ни да заштити Каталену: „Душевна је она, брине само о деци...“

„Само је подјарују римокатолици... Барски надбискуп је нестрпљив, неће да само у делу Зете буде примас српски, већ хоће да буде у целом Расу... Хоће овај олтар, да буде у њему... Оженио сам Те од Латина да би српске земље од њих имале мира... Сад од тога у кући немамо мира." — уздахнуо је Стефан Немања, док су га свеци са престоних гледали тужним очима: „И сад си из Зете дошао да видиш докле ће то тако?... Питај ме слободно, хоћу ли у гроб или у манастир? Морам прво Студеницу завршити, обећао сам Пречистој Богородици, да би вама свима и свима вашим заштитница била. Студеница ће ми прво бити манастир, а потом и гроб у манастиру... Морам и државу завршити око Студенице. А то ће потрајати."

„Дотле ће и Растко дораси..." — превалио је сумњу Вукан, тешку као камен са срца.

„Сада кад се врати из Нирнберга и кад нас мину крсташи, послаћу га у Травунију, нека, уз власт, памети дорасте... Нешто га мора ојачати..." — учинило се да Стефан Немања није појмио на шта циља Вукан: „А, ако се мени нешто деси, верујем да ћете га вас два старија брата, Ти и Стефан, пазити боље него своје очи у глави. Ово вам је аманет. Посвађате ли се, мноме вас мртвим мирили, да Бог да!"

„Велики господине наш, оче, опрости ми ако сам згрешио..." — Вукан се осетио згромљен изненадном клетвом, све је могао да очекује сем овог што је чуо: „Али зле мисли од мене не тражи... ни код мене, ни код мојих... Каталена и ја смо у Рас дошли вођени љубопитством... Да видимо крсташе, да видимо Фридриха Великог и да видимо велику господу све самих латинских витезова."

„Шта ту има да се гледа?" — питао је смирено, већ и са чуђењем, Стефан Немања.

„Сјај владара." — Вукану су очи засијале, јер је оца стишао.

„Нема ту сјаја!... Сјај је Ромеја, коју они зову Византија. Крсташи су нам страх. Тај страх нам ваља двапут издржати, у одласку и повратку. У повратку ће бити већи. Све што не узму од Ромеје, хтеће да узму од нас." — брига је треперила у Немањином гласу.

„Ипак, то су силни владари..." — није се дао Вукан.

„Тим горе по нас. Искусићемо колико су силни. Камо среће да тај сјај, то господство и ту силност наше очи и не виде. Сачувај нас, Господе!" — Стефан Немања је, прекрстивши се, поћутао, а када је проговорио, глас му је био други: „Нећеш, зетски велики кнеже, са мном чекати Фридриха Великог Риђобрадог, већ ћеш натраг у Зету."

„Тамо је мирно." — Вукана је заповест изненадила.

„Добар део крсташа иде бродовима из Млетака...” — наставио је Стефан Немања, као да је знао шта ће Вукан рећи: „Неће бити мирно, ако им падне на памет да се у Бару искрцају и да се крсташке војске споје у српским земљама.”

„Тако неће бити. Празне су то стрепње.” — Вукану су се и сопствене речи учиниле неуверљивим.

„Дај Боже, дај Пресвета Богородице, дајте Свети апостоли, да ово буду празне стрепње.” — крстио се Стефан Немања, осмотривши како се Вукан крсти, молећи мир за Зету: „Ти ћеш из ових стопа у Зету.”

„Каталена је мислила...” — уздахнуо је Вукан.

„Нека ње у Расу, колико јој је воља... Мање ћеш разговора имати са барским надбискупом. А ја ћу се унука нагледати.” — Ни бркови ни брада нису могли сакрити блажени смешак Стефана Немање. „Је ли Котор већ утврђен?”

„Утврђен је.” — потврдио је Вукан, љубећи руку оцу и, дигавши се од молитве, пошао је да пољуби крст и престону икону: „Али су клесари још у граду.”

„Пресели одмах двор у њега... Искрцају ли се крсташа, нека Те не затекну у Бару.” — Стефан Немања је на све мислио: „А и кнегиња Каталена, када се из Раса у Зету врати, неће ићи у Бар.”

„Само ће се примас српски до небеског Рима пожалити.” — рекао је брижно Вукан, али је у његовој бризи било и радости што ће надбискуп остати у Бару, јер је тамо хтео стално да у свему буде изнад њега, као што папа хоће да буде над свим владарима латинским.

„Неће се жалити.” — смирио га је Стефан Немања: „Буди миран. Ја сам, шаљући дарове највећим црквама у Јерусалим, у Константинов град и у Солун, послао и дарове цркви Светих и свеславних врховних апостола Петра и Павла у Риму и цркви Светог Николаја Чудотворца у прекоморски велики Бар.”

Ако је велики кнез српске земље Зете, Вукан, с великим немиром и с великим страхом од очевог гнева ушао у цркву Светих апостола Петра и Павла у Расу, а да се са њим помоли и помири, из ње је изашао смирен и с видном благошћу на лицу.

С том благошћу, пред вратима цркве, срео је брата Стефана, жупана источне српске земље Косанице и Глубочице, који је од војске на молитву с оцем долазио.

Стефан је отпасивао мач кад је Вукан изашао, па су се без мачева загрлили, поневши се радосно, као некада, као да ће се похрвати, кликћући један другом.

„Зетски кнеже!"

„Косанички жупане!"

„Брате!"

„Брајане!"

Застајали су, гледајући се у очи, као да ће се један у другом огледати, па су се опет грлили. И тако трипут.

„Како си ми?" — упитао је Вукан као старији: „Никако да Те оженимо."

„Не стиже се! Идем из боја у бој!" — ширио је руке Стефан, као да ће брата опет загрлити.

„Биће боја и после женидбе." — остајао је Вукан при својој мисли и својој жељи.

„За женидбу треба мира. Понекад ми се чини, како ми је жупански престо седло." — потужио се Стефан: „Завидим Ти што мач годинама ниси потегао!"

„Не завиди ми, море!" — одмахивао је Вукан: „Досада није за завист."

„Како су Твоји?" — упитао је Стефан.

„Добро. Ђорђе мој само о Теби прича... Учи мачевање!" — похвалио се Вукан најстаријим сином: „Учитеља кога има, већ је надмашио, а бољег му тражим."

„Дај ми га, док се не појави бољи учитељ." — пожелео је Стефан: „Пазићу га."

„Док га не научиш да буде бољи од Тебе." — нашалио се Вукан, додавши озбиљно: „Отац чека."

„Сутра ћемо у лов, као некада." — рекао је Стефан, закорачивши у цркву, а оставивши двери отворене.

„Нећемо!" — довикнуо је за њим Вукан.

„Како нећемо?" — застао је Стефан: „Знам где су стада срна и кошута..."

„Отац ми је заповедио да одмах кренем у Зету." — Вукан је гледао за њим, припасујући мач у светлу отворених двери.

„Могоао је..." — Стефан је знао да се из цркве не ваља повратити без молитве.

„У праву је." — Вукан је притворио двери, да Стефан не би учинио оно што од прве младости знају да се не ваља.

„Шта си урадио да силом цара Фридриха ни у чему не будемо затечени?" — питао је Стефан Немања, не сачекавши да Стефан клекне и започне молитву.

„Велики господине, оче мој, наше чете ће га пресрести код Браничева и понудићу му пуну заштиту од сваког напада дуж пута кроз српску земљу." — известио га је Стефан.

„Да ли је све учињено како ваља, да би се цар Фридрих нашој заштити обрадовао?" — упитао је Стефан Немања, мада је слутио да је урађено и више.

„По свој прилици, већ под Београдом крсташима ће комору напасти Византинци, а пред Браничевом, извидницу ће пресрести Бугари и Власи отровним стрелама." — Стефан је оцу опрезно говорио увек мање него што ће бити.

„Даће Бог да све буде добро." — Стефан Немања је волео да у свему задња буде Божија воља.

„Велики господине, оче мој, овде пред Господом јемчим, да од Браничева до Ниша ниједном крсташу, а има их више од сто хиљада, неће глава да фали, сем ако је, од своје воље, ко сам не сломи... Тако до Ниша, а после... све је у Господњим рукама." — Стефан је пољубио престону икону, спреман да се посвети молитви.

„А после, како нам Бог да. За то му се и молимо. Амин." — Стефан Немања је завршио своју молитву, захваливши троједином Богу, да буде све у име Оца и Сина и Светога Духа.

„Знајући Твоје човекољубље и ја падам пред Тебе и молим се вапијући овако Теби, Исусе Христе: Отвори ми очи срдачне, да разумем и творим вољу Твоју у све дане живота мога." — Стефан је клекао на место где се отац његов, Стефан Немања, молио и учини му се како је мермер под коленима врео: „Јер придошлица сам ја, не сакриј од мене заповести Твоје, него откриј очи моје да разумеју чудеса од закона Твога. Реци ми. Господе, недокучивости и тајне премудрости Твоје. На Тебе се надам, Боже мој, да ми Ти просветлиш ум и смисао светлошћу разума Твога, да пребивам у свим заповестима Твојим, како бих се обновио и просветлио истином и спасао душу моју и тело. Амин!"

Откад се у Расу српско престоље постави и око њега поче стварати српска држава, с променљивим уздигнућима, дочекивани су овде, у великој слави, многи жупани рашки, после победа својих.

Највише је дочекиван и слављен онај који је највише победа имао, самодржавни владар свих српских земаља, велики жупан Стефан Немања. Он је слављен и кад се из заточеништва вратио, јер пре њега жупана не беше бољег. Стефан Немања се из заточења константинопољског спасао обећањем доживотне верности цару царева, Манојлу Комнину, којег се и држао пет година — до смрти царева, поставши потом опет сакупилац српске земље, стекавши опет венце нове славе.

Први који је у Расу слављен, а да није жупан и да није ратник, био је принц Растко, за кога само Господ зна хоће ли икада бити жупан, пошто је трећи син и да ли је књигом заувек заменио мач. Принц Растко није слављен за ратну победу, већ за мир у земљи кроз коју ће проћи незапамћена војска, у свој сили.

Вративши се из Нирнберга, принц Растко је у Рас унео светлост лица свога и разведрио људска лица од ниских облака стрепње.

Оно, за шта се у целој Рашкој још веровало од Растковог рођења, за које се молила цела земља, да ће ово дете бити неко ново знамење, почело се остваривати.

„Шта ли се догађа ово, о учитељу?" — питао је, славом збуњен, принц Растко. Као да је затечен у нечему неприличном веома.

„Добро је да и Ви, принче, нешто не знате." — колико се шалио, толико се и порадовао учитељ Констанције од Каламате.

„Јесам ли постао многометежан, учитељу?" — питао је принц Растко.

Учитељ Констанције је ћутао као да није чуо питање, или одобрава.

„Ако сам постао, то је мимо моје воље."

„Шта, принче мој, каже Ваш Цицерон у расправама у Тускулу о слави?" — упитао је учитељ Констанције и, видевши да Растко не може

да се сети, додаде: „Да Вам помогнем: *Gloria virtutem tamquam umbra sequitur.*”

„Слава прати врлину као сенка. Зар је то Цицерон? Зар то није Сенека?” — упитао је принц Растко: „Мислим да то има у Епистолама.”

„Ово је Цицерон, а Сенека каже слично, што је Вас стигло: Слава је сенка врлине, пратиће је и против њене воље.” — смешкао се учитељ Констанције: „Судбина!”

„Моја слава је незаслужена. Мој отац је тражио мир од Фридриха Великог.” — бранио се принц Растко.

„Али Вашим устима и бадњаком у Вашим рукама...”

„Могоа је у Нирнберг поћи само мој стриц, кнез Мирослав.”

„Онда би Фридрих Велики Барбароса остао укочен, а кнежевић Тољен без обећане невесте.” — учитељ Констанције је био задовољан, јер је бар у једном појмио за шта принца Растка, тако ученог, спрема његов отац, велики жупан Стефан Немања: „Ако не пристанете на Цицерона и Сенеку, можете пробати с Овидијем: Слава даје снагу одважности. Мада се бојим да ће Вам се стећи Тит Ливије: Праву славу стећи ће онај који је буде презрео.”

Страшна сила Трећег крсташког похода сливала се низ Дунав до Београда. А кад је прешла Дунав, пошла је ка Нишу низ Мораву. Од Браничева до Ниша ишла је кроз српске земље мирно, како је замислио велики жупан Стефан Немања, како је Фридрих Велики Барбароса обећао принцу Растку у Нирнбергу и како је припремио и спроводио заповедник српске војске, Стефан Немањић, ко санички жупан.

„Постигли смо, сине мој.” — радовао се велики жупан све српске земље, Стефан Немања, скором проласку крсташа поред Ниша.

„Постигли смо, господине оче наш, да кроз српску Мораву прођу крсташа, а да их народ не примети.” — принц Растко није хтео славу.

„Који народ, сине мој? Народ који каже: Тешко земљи куда војска прође.” — велики жупан Стефан Немања се више радовао миру неголи иједној својој победи.

„Мислио сам да желимо више.” — принц Растко је остајао при своме науму.

„Од толике силе ништа се није смело тражити више.” — велики жупан Стефан Немања је мислио да срећу не треба кушати, али га је копкало на шта ли то Растко мисли: „Мислиш ли да је могло више?”

„Зашто, о велики господине оче, Фридриха Великог примаш у Нишу?” — принц Растко није одговарао, већ је питао.

„Примам Фридриха Великог Риђобрадог на изласку из своје земље. И бићу неизмерно срећан кад видим свака леђа у војсци његовој, јер из моје земље излази с великом силом коју у њој није показао.”

„А хоћеш да цару Фридриху Великом покажеш и да је Константинов царски град Ниш сада српски град.”

„Хоћу.”

„Додуше, разрушен, али царски и сада српски...”

„Хоћу. И право је.” — то је јасно, и шта сад Растко хоће са тим, помислио је Стефан Немања.

„Није ли онда ред да се запише да су се у српском Нишу, древном

Константиновом царском граду, срели немачки цар Фридрих Велики и српски жупан Стефан Велики?" — питао је принц Растко, и то је било оно његово нешто више.

„Где да се запише?" — упитао је велики жупан Стефан Немања, трудећи се да докучи шта Растко хоће.

„У повељи. Велики господине оче, није довољно да ми знамо шта су српске земље, него нам их и други морају потврђивати. Морамо потомству оставити тапије наших крајева."

„Стефан води наше ратове за српске земље и крвљу их потврђује."

„Повеља неће умањити његову славу, оче. Само ће је учинити за потомство вечном..." — принц Растко се сетио како ће оца уверити: „Зар Ти, велики господине, оче наш, није Евстатије Солунски показао царске повеље о имањима дарованим храму Пресвете Богородице Евергетиде у Константиновом граду?"

„Велика је мудрост Божија." — велики жупан Стефан Немања је дигао поглед ка небеској плавети, прекрстивши се трипут: „Благословен да си, сине мој. Наредићу Твоме учитељу да нам напише повељу."

„Не чинимо то, оче!" — успротивио се Растко: „Не искушавајмо мога учитеља. Он је Ромејац, Трк... Дошао је из Константинопоља и у њега ће се вратити. Ја ћу направити повељу. Оно што ми знамо, не мора се знати у Ромеји. Зар не мислиш да нови цар над царевима, Исак Анђел, не сумња да је цар Фридрих Велики дао великом жупану српском као лех ромејске провинције са Србима."

„Изгледа да сам од Господа и Твоју памет измолио."

„Увек се може постићи много више нуђењем, неголи тражењем. А то и није нека памет."

Колико год је велики жупан Стефан Немања, сведржитељ све српске земље, био срећан мирним изласком крсташке силе, још је више мирним проласком кроз српску земљу Мораву био задовољан цар Фридрих Велики Барбароса. Његово царско задовољство било је велико, јер је овај део похода прошао без свакидашњих брига којих је било и кроз Аустрију и кроз Мађарско краљевство и без напада које је прошао од Београда до Браничева. Поход је вођен правим путевима, а на ноћиштима цару су свуда почести указиване.

„Ваша екселенцијо, ту смо у српском Нишу, родном граду цара Константина Великог, чију ћете велику цркву Господњу, са Светим гробом Исусовим у Јерусалиму ослободити, да Вас дочекамо, да Вас угостимо и да Вам се захвалимо на почести што у светом походу нашу земљу нисте мимоишли.“ — велики жупан Стефан Немања је говорио како треба говорити, а и искрен бити.

„Шта је то, Ваша светлости, према почастима које сте нам својом војском указали?“ — цар Фридрих Велики Барбароса је пратњу српске војске примао као почести: „Ваша помоћ и Ваше разумевање допринеће светињи нашег похода...“

„Ту смо и да то разумевање претворимо у савез и да савез потврдимо потписивањем повеље.“ — предложио је велики жупан Стефан Немања.

„Зашто савез, Ваша светлости, кад смо овако испоштовали једни друге?“ — зачудио се цар Фридрих.

„Баш зато, Ваша царска екселенцијо, да учинимо све да до Јерусалима стигнете што сигурније! — Стефане, причај!“

„Ваша царска екселенцијо, Ваша сигурност се завршава овде, у српском Нишу...“ — известио је Стефан Немањин, жупан косанички: „Одавде, даље, у шумама ће вас чекати војске и заседе византијске... Вас ће из жбуња и са високог дрвећа непрекидно гађати отровним стрелама... Већ десет година ја водим очеву војску против Византинаца...“

„Ех, да ми је овакав војсковођа.“ — уздахнуо је цар Фридрих Велики Барбароса.

„Верујте ми, Ваша царска екселенцијо, имамо извиднице до Константинопоља.“

„Ваша царска екселенцијо, наше извиднице постаће и Ваше овом повељом и Вашим потписом на њој.“ — велики жупан је видео прави час да се повеља потпише, давши знак принцу Растку да принесе повељу и дивит са пером.

„Мој херцоже, радујем Вам се од Нирнберга, кад год се попнем на коња помислим како Вас је сам Бог послао.“ — радовао се принцу Растку свим срцем цар Фридрих.

„Чувајте се вода, Ваша екселенцијо.“ — принц Растко је пружао перо за потпис повеље.

„Мој херцоже, ја сам вичнији мачу него перу...“

„Ваша екселенцијо, ми верујемо Вашем крсту. Царска црта све подвлачи.“

„Грофе Бертолде, дајте царски печат.“ — цар Фридрих Велики Барбароса је ставио крстић, гледајући испод ока на потпис Стефана Немање.

Стигли су велики сребрни пехари вина које је послуга доносила, држећи их са обе руке.

„Ово је вино од истог грожђа од кога је било вино којим се цар Константин, први цар хришћанин, први пут причестио. Ваша екселенцијо...“ — наздрављао је потпису повеље велики жупан Стефан Немања.

„Нека је блажено вино првог царског причешћа!“ — одушио је, отпивши из пехара, цар Фридрих Велики.

„Ово се пријатељство мора оверити и крвним сродством.“ — јавио се гроф Бертолд од Андекса, маршал царског двора: „Кнеже, реците!“

„Овде смо и да окончачмо женидбени уговор којим се мој син Тољен жени Аном, кћерком Бертолда од Андекса, истарског крајишког грофа и хрватског титуларног херцога.“ — огласио се кнез Мирослав: „Да ли Ваша царска екселенција одобрава Анину удају, пошто је гроф Бертолд Ваш маршал?... Са наше стране ми јемчимо поштовање достојанства грофа Бертолда и светиње Вашег царског двора.“

„Шта Ви тражите, херцоже, као отац невесте?“ — питао је цар Фридрих Велики.

„Да велики жупан све српске земље и стриц кнежевића Тољена, као најстарији владар српски, потврди Тољену наследно право над Хумом и

Захумљем."

„Потврђујем."

„Да хумски кнез Мирослав потврди да ће га млади Тољен наследити пре осталих синова."

„Потврђујем."

„Невеста да се преузме у Истри, кад се вратимо из небеског Јерусалима." — одговорио је цар Фридрих Велики Барбароса.

„Договорили смо се за идући Ђурђевдан."

„Мој херцоже." — цар Фридрих Велики је гледао принца Растка: „Мађарски краљ Бела има кћер Ваших година... Није претерано лепа, али је мађарски двор очаравајући... И могао би у Вама да стекне великог претендента на престо..."

„Ваша екселенцијо, ја тек учим и склон сам савршенству."

„Мој херцоже, куд ћете веће савршенство од велике краљевске круне... Ако Бог да, кад се вратим, могао бих и Вама да одобравам..."

„Чувајте се вода, Ваша екселенцијо!"

Дуго су у Нишу, са царске Константинове тврђаве, велики жупан Стефан Немања, кнез Мирослав, жупан Стефан и принц Растко, велика господа српска, уз причесно вино, гледали како уз Нишаву одлази крсташка сила и како нестаје у кањону, као да у брдо понире.

Велики жупан Стефан Немања желео је да и последњем крсташу види леђа, па да тек тада и сопственим очима поверује.

„Јесмо ли се спасили?“ — изустиио је.

„Спасосмо се. И провели смо их крајем земље. И увек им је Морава била с једне, а ми с друге стране. Морава с леве, ми с десне стране.“ — говорио је Стефан, косанички жупан и војни заповедник српски: „Сад ће кроз Ромеју, посред царства Посред, до Константинопоља, посред, од Цариграда. Од овог кањона већ су почеле муке цара на царевима, Исака Анђела, којих смо се ми, за сад из овог правца спасили.“

„Док Кир Исака, владара над владарима, буду мориле крсташке море, прилика је да ми збринемо што више наших брига, које од Ромејаца нисмо могли.“ — казао је, тек одахнувши, велики жупан Стефан Немања.

„Оче, да и ја пођем у Рас, да се договоримо шта ћемо даље да чинимо?“ — упитао је Стефан, косанички жупан.

„Што да се тамо договарамо, кад се овде можемо договорити? Кад договор добро знамо. И тамо и овде је исти. Уз војску се о њој треба договарати. Спремну војску не ваља у логорима дуго држати.“ — велики жупан Стефан Немања је откривао зашто су се задржали у Нишу да виде леђа последњег крсташког војника. Кад се виде леђа туђој војсци, зна се шта ваља започети са својом. У слави Ниша треба започети војни поход: „Стефане, подели војску низ Вардар, уз Рилу и низ Стругу...“

„Докле, оче?“ — упитао је Стефан, жупан косанички, мислећи како његов отац дуго смишља војне у којима он мора брзо да побеђује.

„Докле има српске земље за сакупљање... Да ускоро у Скопљу, у Велбужду и у Стобу оснујем српске цркве...“

„Докле ћемо после ратовати?" — Стефан је појмио како је његов отац ове цркве у молитвама Господу обећао.

„Док све наше задужбине не буду усред српске земље."

„Оче, увек почињеш задужбину на крају земље, и ја онда ратујем док се не нађе усред земље." — уздахнуо је Стефан, жупан косанички, жељан свога мира у својој жупанији.

„Тако се од српских земаља Србија прави, около наших задужбина, сине!" — казао је самодржавни господин Стефан Немања: „Сад Ти је Србија о појасу, сине! Мисли на потомство!"

„Оче, мислим и све чешће се питам да не останем неожењен стално ратујући!"

„Ратоваћемо све док васељенског цара Исака Анђела не натерамо да Ти, као залог мира, залог краљевства српског и залог потомства, за жену да принцезу Јевдокију, кћер његовог брата Алексија." — велики жупан Стефан Немања је и на то мислио: „О Твоме је мачу и Твоја женидба и Твоје потомство."

Принчевима се најчешће обећања испуњавају.

Принца Растка, кога је цар Фридрих Велики завојводио у Нирнбергу, окнежио је велики жупан Стефан Немања у Нишу, давши му на управу одавно намењену српску земљу Травунију, коју војводством својим и кнежевинам својом може звати, док се у њој владати учи са народом.

Велики господин све српске земље, Стефан Немања, наложио је принцу Растку да у своју земљу пође кроз Зету и да великом кнезу Вукану каже све што му поручује и што му треба рећи.

„И шта ми велики господин отац наш поручује?“ — питао је кнез Вукан у лепом двору у Котору, на коме би му и сам двор у Расу завидео.

„Велики господин отац наш је рекао да одмах узмеш Скадар и Свач!“ — пренео је поруку принц Растко.

„Тамо нису Византинци.“

„Нису Ромејци.“ — потврдио је Растко.

„То нису градови цара Исака Анђела.“

„Нису.“ — потврдио је опет: „Нису ни наши!“

„Тамо је латинска власт.“ — казао је Вукан.

„Зато!“

„Зар ћемо ратовати и са Истоком и са Западом?“ — упитао је Вукан згрануто.

„Ако ратујемо за своје, свеједно је с ким ратујемо.“ — казао је Растко. „Уосталом, кад Стефан узме Скопље и Стоб, А Ти узмеш Скадар и Свач, биће једнако на ваги Истока и Запада.“

„Говориш исто као отац!“ — пребацио је Вукан.

„Могуће је!“ — Растко није спорио: „Говорим очеве мисли.“

„А шта Ти мислиш? Пошто Твоје умне мисли, брате принче?“ — Вукан је постао једак.

„Шта мислим?... Зар је то важно?... Мислим да, док нам је господин отац наш жив и док је велики жупан све српске земље, да је најбоље да мислимо као он и да чинимо што тражи.“ — Растко је био одмерен.

„Док је господин отац жив... а кад не буде жив?"

„Мислим да мислимо исто!" — нека он каже шта, помислио је Растко.

„Је ли ми још шта господин отац изволео да поручи?" — Вукан је био затечен.

„Отац је наредио да се не растура оно што се скупља. Да би се нешто могло растакати, мора се много дуже купити." — Што ли је Вукан толико зловољан, кад влада у овој лепоти? Као да у мени није видео брата?

Са тим питањима принц Растко се опростио од кнеза Вукана.

Да ли је Вукан у њему видео брата и у чему би сам он могао бити узрок његове зловоље? — притисло је Расткову душу.

Са том мором се и опраштао од кнегиње Каталене, смешкајући се сетно, скоро болно.

„Ви сте, девере, тако племенити... Како сам могла помислити да ћете нам узети Рас?" — Каталени није промакла племенитост Расткове сете.

„Како да вам узмем Рас?" — тргао се Растко пред њеном искреношћу.

„Мислила сам на престо великог жупана све српске земље..."

„Како да вам узмем Рас, кад сте у славном Котору? Како да узмем престо великог жупана, кад је то трон мога оца?" — чудило се Растко.

„Да га узмете од оца, као најмлађи принц." — откривала је Каталена своје примисли.

„Како да узмем Рас од оца? Кад сам од оца тек добио Оногошт, што ми по реду и старешинству и припада..."

„Мислила сам... онако." — Каталена се питала је ли Расткова наивност и простодушност искрена, или се претвара: „Онако како је наш господин самодржац отац... А било их је четворица браће... А он је био најмлађи."

„Онако како је велики господин отац мој узео рашки престо својој браћи као најмлађи." — запрепастио се Растко.

„Ја се нисам усудила да то кажем."

„Али сте на то помислили, госпођо кнегињо." — пренеразио се Растко: „Како сте само могли?"

„А Ви сте тако племенити."

„Оца су напала његова браћа, а не он њих... Отац је тада имао милост Божију, јер су га напали зато што је без њиховог знања подизао цркве, Богородици у Косаници и Светом Николи у Глубочици!... Имао је помоћ Светог Ћорђа... Ја немам ни те милости, а и на памет ми не пада да ратујем против браће... Они мене ни у лов нису могли да одвуку."

„Толико сте племенити, са толико врлина, да нам и Рас нећете узети.“ — кнегиња Каталена је уздизала Расткову племенитост, али јој се и чудила, што је таква и толико чиста, да се већ сталним сумњама напајана питала: Може ли таква племенитост уопште да постоји? Да није уображена и притворна?

Принцу Растку се учинило да слути узроке Вуканове зловоље, али није желео да грешни душу ни према коме, према најближима поготову и терао је грешне примисли мишљу: Како постићи ону врлину, која је сама по себи довољна за срећан живот? Да ли је за доброту довољна само чиста душа или се и она мора непрестано учити? Ако је врлина наслеђена и природна, треба ли је стално неговати и подстицати, како се не би изгубила, пресушила или ишчилела?

„Има један природан закон, заједнички свим људима, важан и непромењив, који нам препоручује врлину и забрањује неправду. Тај закон није један у Риму, а други у Атини, нити је различит данас од онога што ће бити сутра. Општи, недељив, увек исти, он обухвата све народе и све векове.“ — учитељ Констанције од Каламате читао је мисли принца Растка и у њима разазнавао колико познаје Цицерона, који је опет тако познавао Платона. Ти мудри Грци свуда стижу: „Мој принче, одавде Ваша кнежевска светлости, час је да ступите у своју земљу, у своју Травунију и у њој започнете своју Историју... Кад ступите у своју земљу, Ви сте већ на Плутарховом тлу, а он каже: Од скривене врлине и закопаног блага, нема користи.“

„Мења ли ми се одавде живот?“ — питао је принц Растко.

„Можда.“ — казао је учитељ Констанције: „Одавде ћете живети оно за шта сте учени.“

„Довде сте ми били учитељ, одавде ћете ми бити саветник. Тако Вас је отац именовано.“ — рекао је принц Растко, питајући: „Шта се код Вас мења?“

„Скоро да је све исто. Као учитељ сам Вас саветовао...Као саветник ћу хтети да Вас учим...“ — учитељ Констанције се насмејао: „Учитељу се верује, а у саветника се сумња. Милије ми је да останем учитељ.“

„Али сте именовани...“

„Нисам од Вас, већ Вама.“

„Ко између два камена промени име и изглед?" — довикнуо је принц Растко, измичући учитељу Констанцију, док су се у избледелим, истањеним и похабаним ризама, као два пустињака, са штаповима у рукама, пели уз врлетни, каменити и једва проходан пут.

„Жито у млину... Зар Вам је до загонетања, Ваша кнежевска светлости?" — питао је задихани учитељ Констанције: „Између овог оволиког камења сигурно ћемо изглед променити, имена се нећемо сећати својих уморни, ако успут и душу не испустимо."

„Душу... Женско сам, а нисам жена, ходим доле по земљи, а и небо обилазим... Је ли то би загонетка о души?... Сад смо између земље и неба... Као на Јаковљевим степеницама."

„*Gemitus dolores indicat, non vindicat!*" — учитељу Констанцију је заиста било тешко, а он, кад му је тешко, говори латински, као што, кад му је угодно, и кад је срећан, говори грчки.

„О, учитељу, како латински не иде с овим пределима..." — принц Растко је на превоју сачекао учитеља: „Уздисај болове одаје, али не ослобађа... Знам то, учитељу, знам... Шта Вам је на души?"

„Ваша кнежевска светлости..." — учитељ је сео да предахне: „Не замерите ми. Али ја своје разочарање не могу сакрити!"

„Још не можете да ми опростите што сам пратњу с коњима послао напред, а на нас навукао ове крпе. То је било пре четири сата, за то време се и човек у првом болу прежали..."

„Не могу себи да опростим што сам допустио да смо оваки." — учитељ Констанције је гледао пустињску одежду с гађењем: „И враг ми се укочио, јер главу држим увис дигнуту, да не бих гледао низ себе... А и да смрад ових крпа не бих више осећао..

„Какав смрад? То је мирис народа!"

„Не могу себи да опростим."

„Што сте ме учили како су се владари умни облачили као своји поданици да би сазнали шта о власти њиховој мисли народ?"

„То се учи, али се не ради.“

„Ко каже? Гледајте мене!“ — принц Растко се пред учитељем окретао.

„О, лудости, о, лудости... Што Вам допустих да пошаљете и наше коње...“

„Зар ме нисте учили да се земља најбоље и најтачније мери ходом?“

„Можда се и мери, али се ходу мора бити вичан.“

„Ја се не жалим.“ — Растко је пошао низбрдо, измичући.

„Ви можете да се не жалите... Ово је Ваша кнежевина!... Ваше војводство!... Ваша херцеговина!... А ја?... Ја сам само дворски учитељ... ко ме само диже из царскога града...“ — учитељ је Констанције пристајао за Растком: „Још сам и жедан...“

„У Цариград Вас не могу вратити... Али Вам воде могу дати...“ — Растко је показивао: „Ево хлада под планином... Још сам отуд видео извор...“

„Тамо су пастири са смрдљивим овцама!“

„Немојте на пастире лоше речи... Они су часни и у Одисеји, и у Библији, и у Јеванђељу...“ — рекао је принц Растко, док су прилазили пастирима: „Помаже Бог, добри људи.“

„Бог Ти помогао, намјерниче.“

„Која је ово планина?“ — принц Растко је ширио руке около.

„Ловћен је ово.“

„А где је онај извор?“ — питао је Растко.

„Овдје никаквог извора није било... нема ту воде... једино кад пада, а тада се ту од муња не може живјети...“ — пастир је са чуђењем гледао Растка: Јесте му пустињак, а и није.

„Где је извор који сам одозго видео?“

„Одакле сте га видјели?“ — пастир га је још чудније гледао.

„Одонуд.“ — показао је Растко: „Кад сам и овај хлад угледао.“

„Толико сте жедни, да Вам се привиђало.“ — пастир је одахнуо, јер пустињак није показао на небо: од овога је свијета.

„Видео сам воду како избија, овако.“ — Растко је руком показивао како избија врук.

„Нема извора.“ — учитељ Констанције је подозревао од пастирског штапа, много дебљег од њихових.

„Избијао је млаз као рука... Баш овде.“ — Растко је ударио штапом о камен, који се, зачудо, раздвоји и из њега шикну млаз воде: „Ево је!“

„О, Боже, има је за корита!“ — узвикнуо је пастир и занемео.

Пастир је, прекрстивши се, ћутке пробао воду, потом је Растку

пољубио руку, скинуо своју торбу с рамена и ставио му је пред ноге и, унатраг се измичући, журно удаљио, терајући овце.

„Пијте, учитељу." — рекао је Растко, плускајући лице водом.

„Изгледа да сте погодили дух овог места."

„*Genius loci*... дух места... то је само извор. Обични извор, учитељу, планински врукат, кога има за корита и појила..."

„*Genius loci*, Ваша кнежевска светлости." — није се дао учитељ Констанције.

„*Genius loci!*... Вергилије... Учитељу, ако свако место има свога генија... свој дух... ваљаће да прође петсто лета, па да се он овде роди."

„Проричете?"

„Само мислим. И не знам откуд ми баш та мисао."

„Шта то мирише?" — упитао је учитељ Констанције, гледајући у торбу пастирову, коју је Растко подигао и отворио.

„Хлеб оног пастира... А оставио га нам је, као прилог." — Принц Растко је извадио хлеб, ломећи га и миришући: „Је ли то душа народа?"

„Само хлеб, Ваша кнежевска светлости." — учитељ Констанције је прихватио пружени комад хлеба и загризао: „Само хлеб... добар хлеб..."

„Само хлеб и само душа... добра душа." — принц Растко је повео учитеља даље, у хладовину лесковог шипрага: „Оставимо извор намерницима и пастирима... Овде је дубља хладовина, а и не видимо се... ко хоће на извор, неће се од нас снебивати."

„На све мислите. Ваша кнежевска светлости."

„Је ли ово моја земља?"

„Дата Вам је на управу. Ваша светлости."

„Јесам ли ја и даље принц?"

„Ако не постанете велики жупан, остаћете заувек... Сад сте кнез, али Вам кнежевину отац може и узети, а принц сте рођењем..."

„Могу ли за Вас да останем принц, да ме толико не заслепљујете том кнежевском светлошћу?"

„Само кад смо сами. Пред осталима сте и за мене увек Ваша кнежевска светлост." — пристао је учитељ Констанције, додавши: „Једва чекам да дођемо у Оногошт."

„Да се одморите?"

„И да видим какав ћете бити владар."

„Бити? Зар већ нисам?"

„Да Вас видим у правди."

„Да ме видите у ономе, што прво учите принчеве да науче напамет: Праведност је стална и непрекидна воља свакоме његово право дати..."

Зар ме Ви, и они што Вам у моме учењу претходе, нисте научили да је правичност, према Богу — веровање, према родитељима — љубав, а према поверенима и потчињенима — поштење?" — принц Растко је с лица учитељевог читао колико је задовољан.

„Једно су књиге, друго је живот. Не суде књиге, него они који имају власт и књиге у рукама."

„Заиста?... Хоћете да кажете да је правда у животу другачија?" — принц Растко је гледао како на пропланак са извором дојахује коњаник.

„Сложенија, Ваша светлости... Принче..." — учитељ Констанције се исправио са смешком.

„Мислите ли на ово?" — принц Растко је показивао на пропланак с извором: „Гледајте!"

На извору је био путник, човек отменије одевен, трговац по свој прилици, судећи по камари — појасу са благом, који је отпасао пре него што ће пити воде.

„Жедан трговац, шта је ту за правду?"

„Биће, гледајте."

Пошто се напио воде, веома задовољан човек, трговац по свој прилици, појахао је коња, заборавивши камару.

„Да га викнемо?" — упитао је учитељ Констанције.

„Гледајте правду."

На пропланак са извором дошао је пастир. Пастир је, пијући воду, нашао камару. Проверио је њену тежину и срећан је понео, осврћући се и потрчавајући.

„Није поштено... Да га уставимо?"

„Пустите правду, гледајте."

Тек што је пастир побегао из видокруга, појавио се на извору просјак. Просјак је био изненађен извором, али му се обрадовао. Прво је пио воде, потом се добро умио и, вадећи из торбе суве корице хлеба, почео је да једе, у сласт, мочећи их у изворској води.

„Праведније би било да је овај нашао камару." — рекао је учитељ Констанције.

„Видећемо." — казао је принц Растко: „Ево онога који је камару заборавио."

Коњаник се враћао у пуном трку, да је коња једва на пропланку оставио, не згазивши просјака.

„Гдје ми је камара?" — викао је путник, по свој прилици трговац.

„Помаже Бог." — просјак је питање примио као поздрав: „Каква камара?"

„Камара са благом, коју сам малочас ту заборавио и коју си ти нашао.“

„Ништа ја нијесам нашао. Ја сам ту од малочас.“

Путник је сјахао и из све снаге ударио ногом просјака у слабину.

„Нијесам ја далеко одмакао... да је неко други дошао, ти би га ту застао... Гдје је камара?“

„Остави ме, добри човјече, доста ми је моје муке и сиротиње... шта ја знам за какву твоју камару... како сам дошао, нијесам се одавде помјерио...“

„Ја ли благо на сриједу, ја ли ћеш сад погинути!“

Путник је, непрекидно ударајући, претресао просјака, прегледајући и околину.

„Казуј, гдје је благо? Удавићу те у овом врелу!“

„Ја не знам, а ти чини шта ти је воља.“

Путник је почео да дави просјака.

„Која је ово неправда.“ — узрујао се учитељ Констанције.

„Није још неправда.“ — принц Растко је наизглед мирно гледао.

„Неправда!“ — цептао је учитељ.

„Није неправда, само ми то још не знамо.“

Путник је на трен извадио из воде главу скоро удављеног просјака.

„Гдје је благо? Удавићу те!“

Просјак је нијекао, не могавши да проговори. И путник га је поновно загњурио у врело, не вадећи му више главу.

„Стој!“ — крикнуо је учитељ Констанције.

Путник се тргао и испустио просјака, скоро удављеног.

„Шта урадисте, учитељу?“ — питао је принц Растко.

„Да ја не викнух, имали бисмо овог човека на души.“ — смиривао се учитељ Констанције.

„Можда је и то била Божија воља... Сад, да је била правда, тешко је рећи.“ — казао је принц Растко, уставши: „Сад се морамо показати!“

Када су се принц Растко и учитељ Констанције показали у похабаним ризама пустињака, путник, трговац по свој прилици, појурио је на њих: „Гдје је моја камара?... Гдје је моје благо, Божији лопови?“

Принц Растко је скинуо ризу, показавши се у кнежевској одежди и путник је устукнуо.

„Је ли твој отац био разбојник?“

„Мој отац је био трговац, као и ја што сам.“ — Путник је заиста био трговац.

„Трговац разбојник, то је твој отац.“ — рекао је принц Растко: „Он је

преварио једног поштеног пастира. Продао му је стадо. А благо је задржао."

„Мој отац је био трговац и погинуо је од разбојника." — путник трговац није дао на оца трговца.

„Погинуо јесте од разбојника... али је био трговац разбојник." — рекао је беспоговорно принц Растко, прилазећи просјаку и у воду је угазио: „Је ли твој отац био разбојник?"

„Мој отац... ја га нијесам добро упамтио."

„Је ли био разбојник?"

„Био је... Али..."

„Ево, сад смо на Божијој правди." — принц Растко се окренуо учитељу.

„На чему?" — учитељ Констанције није поимао.

„На Божијој правди. Отац овог трговца, који је хтео да удави овог просјака због камаре блага, коју овај није нашао, јер ју је пре тога нашао онај пастир..."

„Гдје је тај пастир?" — трговац је био спреман да одмах појури за њим.

„Ти да ћутиш!" — заповедио му је принц Растко, окренувши се учитељу Констанцију: „Отац овог трговца, трговац разбојник, опљачкао је оца оног пастира, који је нашао и понео његову камару... Бог му је у потомству намирио. Онда је отац овог трговца, трговац разбојник, погинуо од разбојника, оца овог просјака... и ту сте Ви, учитељу, спречили Божију правду или извршили Божију вољу... То ће се знати кад ми одемо, онда ће Бог одлучити да ли ће овај овога удавити... Хајдемо, учитељу."

„Принче, како сте знали да је све онако?" — питао је учитељ Констанције, док је принц Растко успут навлачио ризу пустињака.

„Како сам знао? Не знам... Одједном ми је све то постало познато... Као да сам сањао или тако..."

„Опет скапавам од жеђи..." — казао је учитељ Констанције.

„Што бар не писте воде?"

„Како да пијем воду, кад је у њој онај давио оног који се од Божића купао није?"

„Ја сам бар у њој ноге охладио."

„Ја ни то."

„Стрпите се. У оној тамо далекој стени има добре воде... Ако се још није показала, штапом ћу је истерати." — обећавао је принц Растко, да учитељ није ни посумњао.

„Како Ви то? То с водом?"

„Не знам, тако... Водари узму рашље, па траже воду." — принц Растко је причао детиње искрено: „Мени ни рашље не требају... Као дете сам прележао велике ватре... ваљда отад воду предосећам... Тамо је, сигурно... испод стене."

„Далеко су стене."

„Дотле мислите на ону двојицу код извора иза нас. Сад им излазимо из видокруга, чим нас не буду видели, извршиће се Божија воља."

Учитељ Констанције се није усудио да се осврне.

„Шта да ти радим?... Нијеси ми узео благо, али ми је оца убио твој отац." — питао је на пропланку крај извора путник трговац просјака.

„Нијесам ти убио оца... мој отац можда... А ти си крадено благо свога оца трошио."

„За то те морам удавити." — трговац путник бацио се на просјака и загњурио га у извор.

„Стани, забога!... Стани!" — просјак је одједном добио чудну снагу и, извукавши главу из воде, истргао се из руку свога давитеља: „Стани, забога!... Стани!... Ових стопа у камену у води није било малочас..."

„Каквих стопа?"

„Ових стопа у камену у извору." — просјак је показивао јасно утиснуте стопе: „Видиш!"

„Видим... Јеси ли сигуран да их није било прије?"

„Сасвим... Очи су ми скакале како си ме давио... видио сам сваку трун, увећану... А како ли не бих видио стопе у камену утиснуте..."

„Чекај, ту је стајао онај што је открио ко су нам очеви..." — трговац је гледао даље: „Прошао је кроз воду... ево и овдје стопа..."

„Види, нема их даље..." — просјак је загледао по пропланку: „Нема их ни на трави, ни у прашини... само на стијени, у камену... О, Господе милостиви, кога си нам то послао?..."

„Божији знак?"

„Шта би друго?"

„Да се ми, с Божијом помоћи, побратимимо... а онда да видимо куд ће који..."

„Да крв не мијешамо, него да се напијемо воде из стопа на камену."

Кнежевски двор у Оногошту, столном граду српске земље Травуније, био је у блаженом летњем миру, кад су се у његовој капији појавили принц Растко и његов учитељ Констанције од Каламате, одевени у ризе пустињака.

Ту их је и оставио један млади и отресити дворанин.

„Не можете унутра. Дочек кнеза Растка је доље, у пољу.”

„Ја сам кнез Растко.”

„Не засмијавај ме.”

„Што бих те засмијавао, кад сам принц Растко.”

„Идите у поље и чекајте кнеза, ако мислите да вам нешто удијели.”

„Он јесте кнез Растко.” — рекао је учитељ Констанције.

„А, је ли?... Да ти нијеси велики жупан Стефан Немања?”

„Ја јесам кнез Растко, а он није велики жупан Стефан Немања, већ кнежевски саветник Констанције од Каламате.” — принц Растко је скинуо ризу пустињака и показао се пренераженом дворанину: „Отвори двор.”

„Куд ћете у двор, Ваша свјетлости?... А дочек?... Велики је... свеједно што ћете свима доћи иза леђа... Народ ће се радовати.” — дворанин је био веома сналажљив, боље да није.

„Ко је заповедио да чекате?” — упитао је принц Растко.

„Ваша светлости, велики господине наш...” — запетљао се дворанин: „Чекамо Вас већ неколико дана... Народ се сам од себе сјатио.”

„Сад, кад је време да се скупља летина?”

„Народ је наш такав... Више воли да Вас чека него да скупља летину.”

„Ако не покупи летину, мени неће опростити што ме је чекао... Ко је заповедио да ме народ чека?”

„Челник Војин.” — процедио је дворанин: „Ја сам Јован, његов син.”

„Реци челнику Војину да сам заповедио да народ иде кућама.” — заповедио је принц Растко, док је Констанције гледао како се власт брзо

прима: „Кад летина чека, кнез се не чека! У своме војводству ја ћу чекати народ, а не народ мене.“

„Добро дошли у свој двор, Ваша свјетлости.“

„С Божијом помоћи, прво ћу у цркву.“ — принц Растко је погледао у учитеља Констанција, као да тражи савет у погледу: „Да се Богу захвалим и да га замолим за помоћ. Нека ме умудри и од грехова власти спаси.“

„Да позовем велможе?“ — понудио је Јован.

„Молићу се сам!“ — принц Растко је дворанина Јована оставио уз учитеља Констанција, а сам пошао у цркву.

„Јоване, реци ово свима: Мимо његове воље ништа не покушавајте. Он све зна, па и то шта ћете покушати! Бог га је просветлио да тражи најбоље поданике. Од вас зависи хоћете ли му такви бити.“ — учитељ Констанције није био сигуран да ли је Јован појмио шта му је рекао, али је био сигуран да ће то рећи свима којима треба рећи.

Светлост поподневног сунца продирала је у оногошку цркву Сретења Господњег кроз мали округли прозор, као ступ, и падала на главу клечећег принца Растка, преданог молитви душом свом.

„Господе Боже, оче наш, у подсуначју овом просветли ме.“ — док се Растко молио, од његове молитве јечала је празна црква: „Постави ми ум за господара страстима у мени находећима. Учини. Господе, властољубљем да се не заробим. Сачувај ме од сваког озлобљења. Господе, дај љубављу да напуним срца људи мојих и да пробудим семе благочашћа у њима. По вољи Твојој, Господе, нека моја глава буде богоговорна, нека моја уста речи Светог Духа говоре. И тако, о, Господе, створитељу света живог, даруј мојој души мир и велику милост. Амин.“

Најбиранији од оних који принца Растка нису дочекали у пољу пред Оногоштом, најзнатнији властелини Травуније, чекали су га испред цркве, клечећи у молитви. Међу њима је био и један мртав, лежао је на носилци, везаних вилица и руку.

Како је принц Растко изашао из цркве, властелини су устали редом, да му се поклоне, да га испод ока, Богу смерни, добро осмотре и да почету молитву наставе, после које ће мртваг унети у цркву да му се опело прочита.

„Помаже Бог, господо моја.“ — принц Растко их је поздравио Богом са врата светог храма и узвратили су му: „Бог Ти помогао, велики наш господине.“

„Ко је ово?“ — принц Растко је застао поред мртваг властелина.

„Стојмир, Ваша свјетлости.“ — одговорио је челник Војин: „Стојмир, велможа Пиве.“

„Шта му је било?“ — упитао је даље принц Растко.

„Упокојио се наздраво.“

„Како наздраво?“ — принц Растко се није обазирао на то да је велможе дигао од молитве Господње.

„Јео је рибу."

„Кад се то десило?"

„Малоприје."

„Што сте му вилице везали?"

„Чинили смо како се са мртвим чини." — челник Бојин се сам чинио обичајем, мора да је такав у свему: „Вилице се везују док се мртавац не охлади, после му се уста не могу затворити."

„Склоните се!"

Принц Растко је удаљио властелине како би могао обићи мртвог Стојмира, коме је прво опипао зглавак шаке на прекрштеним и везаним рукама, а онда брже одвезао руке и вилице, с муком их разјапивши.

„Боже, помози!" — прекрстивши се, принц Растко је, не раздвајајући прсте десне руке из дубине Стојмировог грла извадио овећу рибуљу кост.

„Ево, Господе, велика је милост Твоја коју славимо."

Потом је принц Растко, више пута, у исти мах, Стојмиру подигао и спустио руке, све док овај није продисао и прогледао.

Када је Стојмир устао, све велможе су се около крстиле, па је он, гледајући их у чуду, почео да се крсти.

„Има ли Пива цркву?" — питао је принц Растко.

„Нема, Ваша свјетлости." — одговорио је челник Војин, док је Стојмир главом нијекао.

„Ако не можеш да говориш, чујеш ме." — рекао је принц Растко Стојмиру: „Господу Богу је најлакше и најбоље захвалити црквом. Дигни Пиви цркву... Дигни је код Божијег ока, на извору."

„Кад је Ваша свјетлост била у Пиви?" — питао је челник Војин.

„Нисам био у Пиви, али ћу бити."

„Како онда знате за Божије око?" — зачудио се челник Војин.

„Бог зна!"

„С Божијом помоћи, јер само Господ власт дели и о земљама одлучује, ово је до сада била српска земља Травунија, а од сада ће, по царској вољи и војводској правди бити и српска земља Херцеговина.“ — огласио се принц Растко својим велможама.

„Ко ће то име изговорити?“ — јавио се, ко би други, челник Војин.

„Време, нашим устима.“

„Ако их отворимо на време.“

„Ја сам своје владарство појмио као право да разлучује правду од сваке кривде.“ — принц Растко је мислио да је најбоље да им унапред каже шта хоће и како хоће: „Још је премудри Соломон рекао да правда подиже народ. И тако ће овде бити. Поступаћу како ми налаже Свето Јеванђеље Јованово: нећу гледати ко је ко кад судим, него ћу гледати да суд праведан буде. Да се праведност позна по томе што ће свакоме своје дати... Огласите зато да у Оногошт дођу сви којима што није право... Без обзира на то да ли су властелини или себри...“

„Не могу се на нас жалити нижи од нас.“ — успротивио се челник Војин.

„Жалиће се. Ако им је неправда учињена.“ — принц Растко није попуштао, гледао је у челника Војина и питао се шта му је: „Правда може да спава, али се у људима буди.“

„Наше је право да им ми судимо.“ — узбуђивао се челник Војин.

„Јесте, судите им. Али се на ваше пресуде могу жалити ако их осете неправедним и ја ћу бити судија између вас и њих.“ — принц Растко је следио свој наум, тако да је и учитељ Констанције, све пратећи са стране, али са пажњом, могао бити само задовољан: „Зато мој суд огласите свима.“

„То није право!“ — челник Војин се јављао уместо свих.

„Ако вам на моје пресуде не буде право, жалите се вишем од мене... Моме оцу, самодршцу све српске земље, великом господину Стефану Немањи.“

Огласивши наумљено, принц Растко је пошао у двор. За њим је, наизглед као пратња, пошао челник Војин. А за њима је, са стране, пристао учитељ Констанције.

„Нијесте ме смјели укорити пред дворанима.“ — челник Војин је на улазу у двор сустигао принца Растка.

„Нисам смео?“ — принц Растко није застајао. „Нијесте требали.“ — ни челник Војин није застајао.

„Нисам требао?“

„Ако сам урадио нешто што није у реду.“ — челник Војин није одустајао.

„Ако си урадио или си урадио...“ — принц Растко се окренуо и суочио са Челниковом срџбом.

„Добро, добро, урадио сам оно што Ви мислите да није у реду. Али није у реду да сви чују.“ — челник Војин је мислио да принц Растко неће издржати његов гнев, али је он једва издржавао Растков чисти поглед.

„Шта су то сви чули, што није у реду да сви чују... Да хоћу правду за све... Судите по правди и биће правда... То треба да сви чују и велможе и дворани и да се огласи народу...“

„Мислио сам и на оно прије...“ — челникова бука и бес су почели да јењавају, мимо његове воље.

„Оно, да нећу дочек који сте ми, чекајући ме, недељу дана приређивали? Нећу.“

„Овдје се памте дочеци кнезова Радограда и Предимира...“

„Ако ћу бити памћен по дочеку, нека и не будем упамћен.“

„Ваша свјетлост је премлада, па...“ — челников бес је нагло сплашњавао.

„Нудиш ли ми се то за старатеља, челниче Војине?“ — упитао је принц Растко, помало заједљиво.

„Ја сам рођак великог жупана...“ — као да је челник Војин прихватио старатељство.

„Слушај, челниче Војине... Ти си овде био сва власт док мене није било. Сад хоћеш да останеш иста власт и да Ти се придода власт нада мношћом!...“

„И Вама сам рођак, Ваша свјетлости...“

„Рођаци смо по крви, а не по положајима... Ти можеш остати власт, али по мојој памети и Божијој правди.“ — принц Растко је рекао своју.

„Како хоћете, Ваша свјетлости!“

„Како Бог милује!“ — принц Растко је одлучним погледом испратио челника Војина, а благим сачекао учитеља Констанција: „Шта кажете,

учитељу, чекам Ваше савете?"

„Шта да кажем? Као учитељ бих морао бити презадовољан, али сам као саветник забринут... Одједном сте почели све и са таквом одлучношћу, да се бојим како ћете попуштати кад будете морали..."

„Нећу попуштати. Знате оно: у животу сам пред свима, или сам пред собом, држао да ништа никоме не попустим када је у питању правда... нисте заборавили?" — сета у смешку разливала се Растковим лицем.

„Нисам заборавио." — смешак на лицу учитеља Констанција био је брижан.

„Како Сократа да заборавим? И то ме још више забрињава, кад видим да сте и на њега мислили."

„Зашто, учитељу?"

„Сократ је зато испио отров. А и Ви ћете морати многе горке чаше да искапите."

BalkanDownload

Када се правда у Растковом војводству огласила, многи су хтели да је из његових уста приме.

„Реци, велможе!" — Пред судом кнеза Растка у оногошком двору стајале су велможе — отац и син.

„Ваша свјетлости, син ме не слуша и не поштује." — тужио је отац потиштено и са стидом.

„Је ли то тачно?" — обрати се принц Растко млађем велможи.

„Ја њега поштујем, али он не прима моје савјете и неће да ми уступи старјешинство над властелинством!" — син није био потиштен, већ дрзак. Није осећао никакав стид, већ надменост.

„То је ваша кућна ствар."

„То сам и ја мислио." — оца властелина није напуштао стид, већ се и повећавао: „Срамота је да се брукамо... Отац сам му, јединац ми је..."

„Свеједно за брукање." — син властелинов је био бестидан: „Свеједно отац и син — јединац... Није питање што ће мени оставити, већ кад... Ваша свјетлости, Ви сте и млади кнез и млади војвода... Ви то можете промијенити... Пресуђујте за млађе..."

„Опростите му, Ваша свјетлости... Помутила му се памет за владањем..." — у своје стиду отац је остајао отац, тражио је оправдање за опраштање.

„Ваша свјетлости, ми млађи морамо се ових старијих ослобађати... Не каже се залуд да за старим не ваља ни узбрдо ићи."

„Прекрсти се!" — заповедио је принц Растко.

„Шта имам да се крстим?... Крштен сам!"

„Прекрсти се!" — заповедио је принц Растко: „Да видим и да чујем."

„Во имја оца и сина..."

„Стани! Кога си прво поменуо?"

„Оца!" — надмени син је био затечен.

„Где си прво метнуо прсте?"

„На чело."

„Шта је на челу или под челом?“

„Памет.“

„Шта је онда код оца у молитви?“

„Памет, ваљда.“

„Без ваљда — памет.“

„Добро, памет!“ — још син није схватио.

„Где си метнуо прсте кад си поменуо сина?“

„На трбух!“

„Има ли ту памети?“

„Нема, али...“ — надмени син властелин је почео да схвата.

„Ко је такав распоред у молитви направио?“

„Шта знам, ваљда Бог...“

„Видиш, силом само против Господа Бога нашега не можемо... Устајући против оца устајемо против Господње молитве... Он је изнад свега ставио оца... Само по Божијој вољи може се тај ред променити... Свети апостоли су рекли, а јеванђелиста Лука је записао: „Није ваше знати времена и лета које отац задржа у својој власти... Божијом вољом отац предаје властелинство сину... Кад дође Божија воља и код вас ће бити тако... Будеш ли поштовао и слушао оца, стећи ће ти се што Јеванђеље каже: Чашу коју ми даје отац, зар да је не пијем?“

Још су пред принцом Растком стајали властелини отац и син, постиђени праведном пресудом, кад је банула једна веома уплахирана жена.

„Велики господине, ено, пред црквом се потукло неколико људи... Погинуће неко... Нареди да се туча устави!“

„Кад су дошли пред цркву да се туку... Нека погине ко је проклет!“ — разгневио се принц Растко.

„Погинуће мој муж!“ — завапила је жена.

„Што је ишао да се туче?“ — принц Растко је свој гнев упутио на жениног мужа.

„Није он ишао да се туче, већ да оне у тучи развађа... Уплео се да их раздвоји, а они се не дају... Још ће се против њега удружити...“ — вапила је и даље жена: „Убиће ми мужа, ни крива ни дужна, помагај, велики господине!“

„Је ли Твој муж тим људима какво добро учинио?“ — Растков гнев се стишао.

„Није, велики господине.“

„Ако им ништа добро није учинио, Ти се не бој... Јер му ништа неће бити.“

„Дај Боже!..." — жена је истрчала: „Бојим се..."

„Господине велики, свијет ме исмијава..." — пред принцом Растком се нашао један ћелав човек.

„Свет, цело."

„Цио свијет, баш."

„Што те исмејава?"

„Због ћеле! Жив се поједох!"

„Докон свет." — приметио је принц Растко.

„Нека свијет буде докон на туђ рачун, а не на мој." — рекао је јетко ћелави човек.

„А ти хоћеш да ја наредим свету да те не исмејава?"

„Да наредите, велики господине, право је!"

„Да наредим целом свету."

„Цијелом, баш."

„Како да наредим целом свету?" — питао је принц Растко.

„Онако, како сте велики господин!"

„Па да мене цело свет исмејава што наређујем целом свету?" — упитао је принц Растко.

„Вас не смију исмијавати, јер им све можете наредити и... нисте ћелави..."

„Да ли те свет и туче?" — питао је даље принц Растко.

„Не туче ме, велики господине, али се наслађује што се љутим на исмијавање... и у наслади се не може уставити."

„Исуса Христа су тукли и исмејавали... Али се он никоме није тужио, и није се љутио, и није се жив јео, и ни од кога није тражио да светини забрани да га туче и исмејава, него се још молио Богу за своје непријатеље, опраштајући им... Ради и ти тако, по примеру Господа нашега Исуса Христа, па ћеш бити спасен и постидећеш своје непријатеље и подругљивце..."

„Благодарим Вам, велики господине."

Принц Растко је са смешком пратио излазак човека са ћелом, кад се са њим опет мимоишла она жена.

„Опет ти, жено! Шта ти је са мужем?"

„Умирили су се." — жена више није била уплахирана: „Ено га, братими се са онима што су се тукли!"

„Е, сад је у опасности великој." — принц Растко се забринуо.

„Нијесам ја због тога ни мало прије дошла, па ни сад." — Жена је имала своју муку: „Неће да ме слуша кћерка."

„Како неће?"

„Неће!"

„Од кога је то видела да се мајка не слуша?" — упитао је принц Растко.

„Није видела ни од кога, велики господине наш, то је дошло од... шта ја знам... од Бога... од ђавола..."

„Не узимај име Господње узалуд... А ђавола се плаши."

„Шта да радим, велики господине наш?"

„Кад тебе неће да слуша твоја кћи, ти онда слушај њу!"

„Гдје то има?"

„То је од Бога... Слушај је, како је твоја мајка слушала тебе... Јер ти ниси хтела да слушаш своју мајку, па ти се зло истим опанцима враћа!"

„Како погоди, велики господине?" — жена је клекла и почела да се крсти.

„Није то тешко погодити, ако само Бог ништа не заборавља... Зар сама ниси рекла да ти кћерка није ни од кога видела како се не слуша мајка?"

„Бојиш ли се Ти, велики господине наш?"

„Што бих се бојао?"

„Зато што се у народу каже: ко правду казује, гоне га преко девет планина."

Целог боговетног јутра било је необично мирно у кнежевском двору у Оногошту.

Принцу Растку је ова мирноћа била чудна, на свој начин пријатна и непријатна и, у исти мах, необјашњива, док није видео да међу дворанима нема челника Војина. Све његове послове чинио је његов син Јован и приљежније и боље, једино није знао да чини онолику буку.

Чак су се и паунови у дворској башти примирили, као да су се шепурили крештећи спрам буке челникове.

„Где ти је отац, Јозане?“ — принцу Растку није требало предосећање да би знао где је, али је питао: „Где је челник Војин?“

„Ја га одмјењујем, Ваша кнежевска свјетлости.“

„Видим да га одмењујеш, али питам где је?“

„Пошао је у Дубровник, Ваша свјетлости.“ — Јован се зајапурио у лицу.

„Откад је Дубровник у правцу Раса?“

„Шта ја знам како он иде у Дубровник... Можда иде и у правцу Раса, па скрене. Мени је рекао да иде у Дубровник...“

Принца Растка је запекло што је челник Војин пошао тајно. Свакој правди има жалбе, па и његовој. Рекао је свој властели својој, гледајући у лице челника Војина, јер он и јест њено лице, да се на његову правду могу жалити великом жупану све српске земље, Стефану Немањи.

„Што сте незадовољни?“

Јован је црвенео и ћутао.

„Што си ти незадовољан?“

Јован је остао заливен.

„Јесмо ли рођаци?“

„Јесмо.“

„Реци ми, као рођаку, што сте незадовољни?“

„Кад дође нови велики господин наше земље, обичај је да владање почне ловом.“ — Јован је отварао душу и већ се гасила врелина његовог

лица.

„А ја сам почео с правдом?"

„Зато је старија властела незадовољна, досад је правда била само њихова. Млађа властела је незадовољна што нема лова! Проћи ће љето без лова."

„Нека се млађа властела, с Божијом помоћу, књига лати."

„Добро знате, Ваша свјетлости, да се српске земље не бране књигом, него стријелом."

„Књигом нисмо пробали." — насмејао се Растко: „Али се ни ловом не брани... Ако је млађој властели до лова, нека у лов иде без мене... И нека ми се ловином не хвали."

„Требјеса је краљевско ловиште." — Јован се бранио и од саме примисли да млађа властела уђу у ловиште без кнеза, челников је син и зна ред: „Биће проклетства ако неко без Ваше свјетлости у њега уђе... Без Вас се, Ваша свјетлости, у лов не смије."

„Ја у лов нећу док не прође Богородични пост."

„Ја нијесам против књиге... Ено мога Никше, дијете је. А зна као да је Оногошт његов."

„Можда једног дана Оногошт не буде Немањиних, већ Никшин."

„Ваша свјетлости, не слутите зло." — узбудио се Јован.

„А ко каже да се зло слутути оним што једном може бити?"

Јован је пошао да мења челника Војина, као да бежи од сваке слутње од онога што може бити.

„Треба ли и ја да у Рас пођем?" — упитао је принца Растка учитељ Констанције, очито онеспокојен.

„Зашто и Ви, кад ја нећу у Рас?"

„Јер је у Рас пошао челник Војин..."

„Отишао је тајно, јер није хтео да га испратимо..."

„Могу мислити шта ће рећи великом жупану."

„Све што каже — жалиће се само."

„Пожелео сам да и ја причам с великим жупаном Стефаном Немањом."

„Са судбином се не прича, учитељу."

Са судбином се одважио да прича челник Војин, требјешки властелин, кога је Стефан Немања, велики господин све српске земље, примио са молитвом, у којој је био с братом, кнезом Мирославом.

„Велики господине наш, за све на шта си нас одважио, Бог нам је помогао.“ — челник Војин је знао да, кад се с Богом почне, више се може рећи.

„Само вам принца Растка нисам требао послати за кнеза?“ — Стефан Немања је и питао и пребацивао.

„Јер ми нијесмо њега вриједни... Показало се да му нијесмо ни пријети скоро ни у чему.“ челник Војин је добро знао да старешини народа не треба говорити ништа неповољно о било коме његовом.

„Како је то почело?“

„Почело је са изворима.“

„И тамо налази воду?“

„Налази.“

„И овде је налазио.“ — велики жупан Стефан Немања је пребирао бројанице, па је и разговор тако текао.

„Ваша свјетлости, овдје то и није чудо, тамо јесте!... Гдје штапом о камен куцне, ето извора!“

„Бар ћете извора имати више него други...“

„Велики господине наш, не може он чињати чуда, а да остали властелини то не могу... Остаћемо без поштовања у народу...“

„Само ћете због извора Расткових остати без поштовања у народу?“ — велики жупан Стефан се крстио, да ли у молитви, да ли за оно што чује.

„И због правде његове, или смо већ остали или ћемо остати... Мало је властелинске правде у коју се није посумњало... Шта он има да дијели правду која није његова?... Правду, која је властелинова, има да дијели властелин!...“

„Увек је био осетљив на народ!“ — уздахнуо је велики жупан

Стефан Немања.

„Наши кметови су прво наши кметови, па тек његов народ!... А правде зна више него што је народу треба!... Он зна за правду неког Сократа и цара Соломона... Али то није наша правда." — хвали оног на кога се жалиш: „И велика правда нам је тешка, ако нашу правду осуђује."

„Шта још ради?"

„Моли се на сваком мјесту. Гдје клекне, хоће потом да је црква... До њега нијесмо знали да се Богом може залудјети..."

„Је ли то све?"

„Не иде по народу како жупанови синови ваља да иду."

„Како не иде?"

„Неће да га свуда народ чека и испраћа.. “

„Него?"

„Не долази одакле га очекују... Појављује се ненадано, мијеша се са кметовима и сељацима... Облачи се у пустињака, да би којегдје властелине затицао... Не мрзи га да са кметовима ради, да са ратарима оре, да са виноградарима лозу надгледа, да са пастирима јагњи и тели... Распоређује надничаре... Учи занатлије... Кумује пуку... Крштава дјецу од Дурмитора до Вележа на једну и Златара на другу страну... Попује поповима... умјето њих благосиља и проклиње..." — челник Војин је застао, схвативши да је можда претерао, али се није могао зауставити, сад, што је, ту је: „Не може он тјерати доброту на наш рачун, радећи и оно што није достојно велике господе... И наш се род мора поштовати. Са много добротe тешко ћемо земљу одржати... Ваша свјетлости, велики господине све српске земље, је то много или да ређам даље?"

„Много је... Доста је." — јекнуо је велики жупан Стефан Немања: „Он се добротe преучио... Залуд смо се надали да ће га власт окренути власти. Да бар није мајци најмилији..."

„И свима нама... И Теби, брате, понајвише..." — гласнуо се кнез Мирослав: „И с разлогом..."

„Да није кнегињи Ани, лако бих ја са мном..."

Гледајући у руке Стефана Немање и како је њима почео да пребире бројанице, као да ће их све покидати, челник Војин није знао на које ће и чије добро ово изаћи, али је схватио да мора поћи и да одлуку великог господина оца, ма каква била, не сме знати.

„Људи вјерују, Ваша властела, велики господине, да сте га за нешто велико толико и тако ученог спремали... а то није без ничег. Веле да сте га спремали да Вам разговара са царевима, са патријарсима, са папама и

са краљевима. Ако је тако, немојте га међу велможе." — и одлазећи, челник Војин је хтео да потврди своје: „Јесте он за разговоре са владарима, али није за оне са нама... Нас толико подићи не може, али нас тим понизити може..."

„И свете књиге кажу с киме је разговарао премудри Соломон." — прекинуо је кнез Мирослав тајац који је настао одласком челника Војина.

„Брате Мирославе, шта да радимо?"

„Да га оженимо." — казао је кнез Мирослав одједном, без премишљања, а можда је и настављао мисао о томе с ким је разговарао премудри Соломон.

„Одмах, после Стефана?" — велики жупан Стефан Немања је дигао поглед, као кад се мач диже којим ће се нешто пресећи.

„И да тако утврдиш српску границу са мађарским краљевством. Принцеза није у првој младости, можда би краљ Бела уз њу дао и Срем и Београд, ако му више не потражимо..." — кнез Мирослав је настављао мисао.

„Ко да му каже за женидбу?"

„Ја га могу припремити, а Ти му кажи. Теби ће једино бити беспоговоран."

Принц Растко је, заједно с учитељем Констанцијем, уз властелинску пратњу Јованову, стигао у Рас да буде девер на изненадном венчању брата Стефана и принцезе Јевдокије, из царске породице Анђела.

Ненадно се дешава све што се дуго припрема.

И дешавало се оно, што је за сина Стефана, у неколике војне против Ромеје, припремио велики жупан српски Стефан Немања.

Челник Војин је још био у Расу, задржан је да буде гост на венчању, и о његовим жалбама нико принцу Растку није говорио.

Великог жупана, оца Стефана Немању, није могао да пита. Мајка, кнегиња Ана, није о жалбама знала ништа, или је знала да не зна. Брат, косанички жупан Стефан, био је обузет својим венчањем. Растку је једино преостао стриц — кнез Мирослав.

„Зашто се Стефан тако одједном жени?" — разговор је почет изокола.

„Већ три године се око принцезе Јевдокије погађају. Чекало се да дорасте." — околишање је одговарало и кнезу Мирославу.

„Колико је њој сада година?"

„Седамнаест."

„Седамнаест?!" — изненадио се принц Растко: „Могла је бар још један рат да дораста!"

„Тешко!... Прво је нама било тешко кад су крсташи мирно прошли царски град Константинов, па су Ромејци свом силом пошли на нас у Скопљу и Стобу... Онда је, срећом, цару Исаку Анђелу поново постало тешко, кад су крсташи брзо ударили натраг, пошто је у Палестини пострадао цар Фридрих Велики Барбароса."

„Риђобради цар се утопио?"

„Чуо си... У киликијској реци Салефу."

„Нисам чуо... А колико сам му пута поновио да се чува вода." — Принц Растко се замислио: „Стриче Мирославе, шта се то заиста

дешавало са мном, кад сам био у ватрама и када ме вода спасила?"

„Било Ти је две године. Шест недеља си имао велике ватре... Цео Рас је био у страху... Немања је био спреман да и Рас да онеме ко Те спасе... Тражено Ти је лека и из Млетака и из Солуна, али узалуд... И постељу су Ти били понели на темељ цркве Богородице Пречисте у Студеници... Тада су наишли светогорски калуђери... Да ли их је сам Бог послао на силне молитве наше?... То једино сам зна..."

„Шта се десило?"

„Са њима је био и један старац црноризац, последњи монах већ урушеног манастира Хиландара, Филарион се звао... Црноризац је имао крчаг воде са чудотворног извора Светог Симеона... Затражио је да Те у тој води окупа и кад Те је њом полио, ватре су као руком однесене..." — кнез Мирослав се добро сећао, јер су се сви на двору били договорили да се тога не сећају, да се тако нису договорили — заборавио би одавно.

„А калуђери?"

„Како дошли, тако отишли."

„Изненада? Без награде?"

„Сећам се како ми је Немања наложио да их потером стигнем и у Рас вратим..."

„Потером, побогу?"

„Стигао сам их и вратио пред Немању, који је старом Филариону, захвалан за Твоје здравље, хтео да плати труд колико год заиште... Старац је одбио."

„Како одбио?" — Растку су се сушила уста.

„Рекао је црноризац: Нећемо милостињу... Платићеш, велики господине, кад дође време."

„Кад?" — Растко је цептао.

„То је и Немања питао. Старац је рекао: Кад Господ одреди."

„Више се ти калуђери нису појављивали?" — принц Растко је био жедан своје тајне.

„Ти нису... било је ових година светогораца... али њих није било... Божија воља..." — кнезу Мирославу се учинило да је ово прави тренутак да престане с околишањем: „Као што ће бити Божија воља да Те оженимо после Стефана... Брзо!"

„Како брзо?"

„Од часа када као девер изведеш принцезу Јевдокију на Стефаново венчање, Ти си српски принц за женидбу..."

Затечен својом тајном, које је био толико жедан да му жеђ нису могли угасити ни сви извори које је налазио, на коју су до сада сви око

њега били заветовани, принц Растко је заборавио да кнеза Мирослава ишта пита о жалби челника Војина, а његово помињање брзе женидбе схватио је неодређено, и као жељу стричеву или чак шалу. Уосталом, о новим ратовима још се не говори да би се тражила залога мира.

Лепота принцезе Јевдокије била је таква да је вредела још којег рата.

Ако је она залога мира, онда за Србе мир никада није био лепши, па ни достојанственији.

Принц Растко, који ју је као девер требао извести пред олтар, био је њеном лепотом затечен. Помислио је како због овакве лепоте и светлост постоји.

„Троструки удар биће знак кад да кренемо.“

„Знам, и меније речено.“

Обоје су држали погледе оборене. Јевдокија из смерности, а Растко из страха да се лепота гледањем не скрнави. Она ће бити часна жена у дому брата његовог Стефана, вреднија од бисера и драгог камења.

„Како Вам изгледа у нашем Расу?“

„И боље него што сам учена да је... Најзад, ту сам.“

„Не смета Вам што више нисте у царском Константиновом граду?“

„Нас, велике цариградске принцезе, уче да тамо где дођемо направимо Цариград. Ми знамо да сјај царског Константиновог града није наш сјај... То је сјај нашег детињства... Касније је то сјај наше браће с којима ће ратовати наши мужеви и наши синови.“

„Удивљен сам како то видите...“ — принц Растко је подигао поглед, али и она.

„Ја сам велика залога мира два двора, две државе.“

„Да ли Вам то смета?“

„Ми смо учене да у дужности нађемо љубав... Надам се, да принц Стефан и ја нисмо два света. Ја сам овамо дошла са пола штита.“ — дохватила је принцеза Јевдокија ту своју половину штита и, показујући је принцу Растку, питала га: „Знате ли оно: У оној земљи има један витез, да изнад њега ни близу ни на далеко нема ниједнога. Он воли једну госпођу, веома угледну у тој земљи, а и госпођа њега такође... Због те љубави и штит се учини такав, каквим га видиш, и не може се ни на

какав начин саставити, док се они не сједине и не имадну заједничку мисао и вољу..."

„Тада ће се тај штит спојити... Знам ја то из Тристана и Изолде..." — принц Растко је осећао како му глас трепери као лист јасике.

„Ја се надам да ће се Стефанова половина штита и моја тако спојити да будемо достојни љубави једно другом."

„Зачуђен сам колико добро говорите словенским језиком."

„Учена сам... Неколико година ја сама знам да ћу на рашки двор... А вероватно сам од рођења овамо намењена."

„Само коме?" — принц Растко није ни себе чуо.

„Верујем да је удаја Ваше мајке за Вашег оца одредила моју удају и пре мога рођења... Моја удаја одредиће неку будућу цариградску принцезу за мога будућег сина."

„Где ли је мени одређено?" — прошаптао је принц Растко, али се његов шапат није чуо.

Шапат је покрио троструки удар што је био знак за принца Растка, девера, да изведе принцезу Јевдокију.

Идући с десне стране, повео је на венчање принцезу Јевдокију, док је она у левој руци носила своју половину штита, са усправним пресеком на лево.

И кнегиња Каталена је, као деверуша, идући с леве стране, водила принца Стефана, који је у својој десној руци носио своју половину штита, са усправним пресеком на десно.

Принцеза Јевдокија и принц Стефан, праћени девером и деверушом, сусрели су се сеченим странама штита.

И располовине штита спојиле су се у једно. И штит је постао уцело, да се половине више нису могле раздвојити.

Принц Стефан и принцеза Јевдокија ставили су штит пред ноге и стали на њега. Тада им је епископ рашки ставио венчане круне на главу и марамом, са златом везеним двоглавим орловима у круговима штитним, везао руке, да их нико не раздвоји.

Потом су челници дигли штит, поневши на њему Стефана и Јевдокију, и тако поче велики обред светог венчања.

„Девере, хоће ли нам ови узети Рас?" — питала је принца Растка шапатом кнегиња Каталена, док су се уназад повлачили.

„Можда Вама." — принц Растко је допратио кнегињу Каталену до кнеза Вукана, а потом стао уз оца, великог жупана Стефана Немању, и стрица, кнеза Мирослава.

„Сад можемо и о Растковој женидби да говоримо." — велики жупан

Стефан Немања је био тих и достојанствен.

„Могли бисмо... Ја сам му поменуо.”

„Још ћу се ја младости наносити.” — јавио се принц Растко.

„Носи је ожењен. Неће Ти венчање младост узети.” — роморио је велики жупан Стефан Немања.

„Је ли моја женидба већ у државном уговору?”

„Ти си Растко, српски принц, и све што будеш чинио, ваља да је на добродјетелј српске земље и српског рода... У своју кнежевину се нећеш враћати неожењен.”

„Оче, ко ми је изабраница?”

„Маргита, кћер мађарског краља Беле.”

„Она што је помену Фридрих Барбароса?”

„Можда.”

„Јесам ли јој дорастао?”

„Шта рече?”

„Стриче, колико је принцези Маргити година?”

„Довољно.”

„Велики господине, оче мој, што се Стефан не ожени мађарском принцезом? Није морао толико да чека?”

„Зато што смо желели да сами ратујемо против Цариграда, а не у савезу са мађарским краљем.” — велики жупан Стефан Немања је роморио, гледајући Вукана и Каталену, и они роморе.

„Сад више ништа није јасно, кнеже Вукане.”

„Шта није јасно?”

„Ко ће од вас бити велики жупан рашки... Ова Гркиња се држи као да је из Цариграда дошла у Цариград.”

„Ја сам најстарији. И моје право се зна.”

„Кад је све могуће, не важе права... Како ли ће се мађарска принцеза држати, поготову ако донесе Срем и Београд?”

„Пусти, нека све иде својим током.”

„У ток ваља утицати.”

„Ми желимо у Рас, али нећемо свиснути за њим.”

„Ја хоћу!”

„Мајко, ја за Србију хоћу живети, али се за њу нећу женити.” — принц Растко је прошао до мајке, кнегиње Ане.

„Како то мислиш, сине?”

„Мислим, да се и моја чује... За то сам ваљда и учен.” — иако је био тих, принц Растко је био одлучан: „Хоћу да ја кажем кад ћу се женити, ја да бирам принцезу... Прво по души, па по држави!”

„То не смеш рећи оцу!"

„У праву си, мајко. Ја не смем... Али то моме оцу, самодршцу и великом жупану, сме само да каже велика кнегиња мајка."

„Бојим се." — кнегиња Ана је са страхом гледала у три калуђера црнорисца.

Растко је следио њен поглед. Кад му се поглед уставио на калуђерима, с муком га је покренуо: Зар поглед може бити тежак?

„Бојим се да ни ја то не смем рећи великоме жупану..."

„Мораш, мајко."

„Морам Те сачувати, сине мој... Од свих својих страхова!" — кнегиња Ана је пошла у сусрет своме страху, сусревши предусретљивог дворанина: „Одакле су ови Божији људи?"

„Ови црнорисци?... Велика госпођо кнегињо, из Свете Горе су." — дворанин се није усудио да придржи велику кнегињу Ану која се зањихала и пошла ка великом жупану Стефану Немањи, па је само пошао за њом.

„Стефане, господару, дошли су..." — издушила је.

„Ко, велика кнегињо?"

„Црници." — кнегиња Ана је погледом показивала.

„Ко зна одакле су." — ни великом жупану Стефану Немањи није било свеједно.

„Из Свете Горе, питај га."

„Јеси ли сигуран да су из Свете Горе?" — питао је дворанина велики жупан Стефан Немања.

„Питао сам их..."

„Доведи их."

„Помаже Бог, велики господине, приложниче молитви Пресветој Богородици, пречистој посредници спасења људског рода..."

„Добро ми дошли, у великој части Божијој, људи из Богородичиног Светог врта."

„Велика част овог двора чула се и до наше Свете Горе... Ту смо да благословимо и да честитамо... а и да прилоге за манастире примимо..." — од тројице црноризаца само је најстарији говорио.

„Благодарим на милости Божијој коју нам доносите... Из кога сте братства?"

„Из братства Светог Пантелејмона... Из руског манастира Русика, Русикона, велики господине..."

„Немате ли некога из манастира Хиландара и немате ли воде са извора Светог Симеона?" — питао је велики жупан Стефан Немања по

реду, да на крају смири родитељске душе матере и оца, Анину и своју.

„Тога манастира одавно више нема... И од рушевина су били остали само темељи... А пре петнаест година умро је, у дубокој старости, и Филарион, последњи калуђер тога братства... Тада је пресушио извор Светог Симеона... А темељи су узидани у друге светогорске светиње...”

„Одморите се и угостите се, добри Божији људи... А и прилоге за манастир нећемо заборавити.” — великом жупану Стефану Немањи је лакнуло: „И дарове ћемо дати... И ја, и кнегиња, и синови...”

„Благодаримо, велики господине...”

„Дај им све, али их и прати.” — заповедио је дворанину велики жупан Стефан Немања, пошто су се калуђери удаљили.

„Они су.” — кнегиња Ана се није смиривала.

„Нису.”

„Осећам по страху. Они су.”

„Они су из Русика.”

„Али су из Свете Горе... Осећам, дошли су по обећано.”

„Ако су и дошли по то. Даћу блага.”

„Калуђер онда није рекао чиме ћеш платити кад дође време... Рекао је кад буде Божија воља... Шта ли ће се Растку догодити?” — премирала је у страху кнегиња Ана.

„Шта ће му се догодити... Оженићемо га... Тако ћеш се и Ти страха ослободити... Не бој се, не би он био по Божијој вољи рођен и по Божијој вољи спашен, па да му се нешто деси... Стефан се жени, радуј се!”

Принц Растко је све гледао, купећи им са усана сваку реч, све појмио и све чуо, мада се чути није могло, као да му је неки глас понављао све речено. Осећао је и тајни, недокучиви страх и одушевљење, које до тада никада није осетио.

Када су калуђери пошли, некаква сила га је покренула за њима и мимо његове воље, или по вољи којом он више није владао, већ она њиме.

Принц Растко је, покренут тајанственом силом, коју до тада није осетио, сустигао старога калуђера.

„Помаже Бог, Божији угодниче, ја сам...”

„Бог Ти помогао, принче Растко... Знам ко си... Ја сам отац Теофан... И последњи сам причестио и исповедио оца Филариона, последњег калуђера урушеног манастира Хиландара и испосника уз извор Светог Симеона, који Те је светом водом са извора Богопримца давних вагри спасио...”

„Оче, је ли Света Гора...?” — принц Растко је осећао омаму и опчињеност: „Је ли...”

„Јесте, сине... Јесте, прави Богородичин врт... Она јој је за врт поклоњена... По вазнесењу Господњем, Богородица је кренула из Свете Земље на Кипар, па је изненада силна бура помела морнаре и њен брод скренула на другу страну, и тако је она допловила до Свете Горе...”

„Тамо су Грци, у своме веровању у многе богове, били на најлепшем месту подигли храм богу лепоте, Аполону...” — из причом занетог принца Растка говорило је његово знање.

„Када је Богородица ступила на обалу Свете Горе, онда се Аполонов храм одједном срушио... Ту је Богородица примила Божију поруку с неба: Ово место биће Твој удео и Твој перивој и врт и пристаниште спасења онима који хоће да се спасу...”

„Оче, ја морам одмах у Свету Гору... Нешто ми говори да морам.” — принц Растко је осетио да га та мисао, која већ и одлуком постаје, привлачи и очарава, говорио је с радошћу и усхићењем: „Морам у пристаниште спасења...”

„Живот монаха, сине, није лак живот.” — Калуђер Теофан је био у страху да их ко не слуша, и покушавао је да смири Растка: Бар да не кликће.

„Знам. Господ заповеда да се све лако презре.” — занос принца Растка је био све већи.

„Заповеда Господ да не благујемо у меком и да не тражимо телесни спокој, него да прионемо за наготу и глад, за бдење и молитву..."

„Оче, ја ћу побећи у Свету Гору, а пута не знам... Морате ме одвести тамо, куда ме води Божија воља." — принц Растко је био опсењен.

Одједном му је цео његов будући живот био очит. Толико очит, да му се цео живот дојакошњи сеном чинио.

„Живот је овај сен и сан." — изустиио је.

Када му је стари калуђер показао на дворанина који, чини се, на њих мотри, принц Растко је клекнуо и почео да се моли.

„Пречиста Богородице, мати живота свију, умоли Сина свога и Бога мога Створитеља, да ми пошаље светлост своју и истину своју, да ме упућује и води у Твоју Свету Гору, удостоји ме да уђем у врт Твој, да се примакнем Божијем олтару који весели моју младост, да принесем жртву благородности и да дадем своје завете Господу, да постанем узор отачеству моме и свима који га љубе."

Весео и прерадостан, какав од детињства толико није био, ступио је принц Растко у дворану у којој се славило венчање принца и жупана Стефана и принцезе Јевдокије, сада и севастократа и кнегиње, која је мужу и највишу титулу из Ромеје донела.

Видећи принца Растка таквог, сва у зебњама, кнегиња Ана је застрепела: На шта ли ће толика радост изаћи?

„Велики господине, оче мој, велика госпођо, мајко моја...” — принц Растко је пред њима био пун радости, раздраган: „Сада сам баш чуо како су се у јужним горама Копаоника појавила стада јелена...”

Велики жупан Стефан Немања и велика кнегиња Ана су се у чуду згледали: Шта ће после овог доћи?

„Благословите ме и пустите да идем у лов...”

„У овом часу?” — само се изненадила кнегиња Ана, не схватајући га, али помисливши: док је у лову, отићи ће црнорисци.

„У Стефанову славу... и да сам уловим јестиво за пут до двора краља Беле...”

У кнегињи Ани јавила се сумња: Зар је и на женидбу пристао?

„Имаш благослов, сине мој.” — принц Растко је одобровољио великог жупана Стефану Немању, који је помислио како све на његово изађе, и само је додао: „Узми добру пратњу.”

„Зар да у лов на јелене идем са великом пратњом? Растераће стадо... Поћи ћу са малом пратњом, са којом сам из војводства мога дошао... Рођаку Јовану, сину челника Војина, дугујем лов... Што је мања пратња, већа је слава улова.”

„Нека Ти буде по вољи. Нек је Бог с Тобом.”

„Бог ће бити са мном, оче!”

„Само су Господња чуда недокучива.” — рекао је велики жупан Стефан Немања, на шта се кнегиња Ана прекрстила.

„Благодарим за речи којима знање тече и за језик јасан као зрак светлости, о, учитељу.” — рекао је принц Растко учитељу Констанцију,

излазећи из дворане.

„Је ли се то Ви од мене опраштате?" — упитао је учитељ Констанције.

„Благодарим. Зашто бих се опраштао?"

„Мој принче, благодарите Господу, који Вам је дао дар за то рођењем..."

„Свевишњем ћу благодарити цео живот."

„Збогом, принче... Све ми се чини да је ово опроштај..."

„И да се растанемо, ићи ћемо заједно. Кад до тога дође."

Калуђер Теофан је, Господу одбеглог принца Растка, последњи пут, у гори Копаоника, кушао оним што је остало иза њега, да он сам не би више тиме кушао себе.

„Да се ниси предвоумио, сине?" — питао је, како ће му занијекати.

„Како да се предвоумим?" — отресао се принц Растко од такве помисли, како је старац Теофан и очекивао.

„Још се под окриљем ноћи можеш вратити својој пратњи и у дом својих родитеља, ако Те још колеба многометежна живост овога света."

„Може ли се у Господу човек да поколеба? Ако се ту поколеба, у чему је постојан онда?"

„Ти си премлад и многометежан живот годи Твоме узрасту и Твојим годинама."

„Знам да царство Божије није јело и пиће, како нам свети господин Павле рече, него правда и мир и радост у духу светоме."

„Помисли на жалост и бол својих родитеља." — опомињао га је на оно чега ће се прво опоменути.

„Њихова жалост и бол ће бити велика... Али ће доћи велика радост и срећа што сам стекао толику милост Господњу."

„Чудна је љубав родитељска и веза природна нераскидна и мило јединство са браћом и заједничко живљење... И та изгледна женидба и тајна познања невесте...?"

„Чиме ли ме то кушаш, богоугодни оче, ако ме родитељи по својој жељи ожене, зар мислиш да ме љубав према телу може задржати од намере да се Богу посветим?" — принцу Растку се душа распламтела и ужарила дах и очи, да се из његових уста и врела измаглица дизала у ноћ: „Бог, који унапред све зна и који је видео болезан срца мога, послао је светост Твоју, оче Теофане, да утешу мене грешнога, а не да ме куша..."

„Не кушам Те ја... куша Те оно што си... Пропада Ти царство земаљско уз оца, уз мајку, уз браћу... Болезан млада срца зна бити попут росе, која се очас диже под првим јутарњим зракама сунца."

„Нађем ли сакровиште у Светој Гори, зар нећу њиме обогатити се сам и обогатити своје родитеље, а још и своје отачество за моју стопу земље...?“ — принц Растко се веселио радошћу неисказаном, која се и страхом могла звати: „Него, да ми пођемо док се купе планинске магле при јесени и да измакнемо до изгрева сунца... Не због росе, него због потере која ће за нама...“

Велика пометња је настала у двору Стефана Немање, великог жупана све српске земље, када се из гора Копаоника, из лова, вратила мала пратња без принца Растка.

„Велики господине, нека сав велики гнев, на сам овај ужас падне на мене... Рекао нам је да ће нас чекати под гором... Када га под гором нијесмо ни видјети, ни наћи могли, мислили смо да се шали са нама, јер овим горама нијесмо вични, како смо Требјеси вични... Што смо га више тражили, то смо више видјели какав нас је ужас снашао... Гдје ли се, без икаквог трага, дао господин наш..."

„Нема калуђера, велики господине наш." — и дворанин је био ужаснут.

„Јесам ли наредио да их пазиш?" — севао је погледом који згромљава велики жупан Стефан Немања.

„Пазио сам, о велики господине... на двери нису изашли..."

„Знала сам да су по њега дошли... Осетила сам..." — кнегиња Ана је чупала косу.

„Мајко, како да Те утешимо и како да се утешимо и ми, који смо тело Твога Тела и његов плод?" — кнез Вукан је покушавао да утешу и смири мајку.

„Велики господине наш, шта нас је задесило." — јечала је кнегиња Каталена: „Свиснућемо за њим... Кнеже Вукане, зар су Божији људи ти који нам га узеше?"

„Зар на дан нашег венчања?... Зар да га тако памтимо?..." — јечала је кнегиња Јевдокија: „Зар да се не веселимо много дана?"

„Ја ћу за њим у потеру." — рекао је Стефан, припасујући мач: Њему је све о појасу, па и туга.

„Никуд Ти нећеш... Док га не нађемо бићеш уз мајку и мене." — загрмео је велики жупан Стефан Немања: „Челниче Војине!"

Челник Војин је клекао, очекујући заповест.

„Челниче, Ти добро знаш који је бол од љубави према деци."

„Знам, господине наш!”

„Челниче, ако си примио икакво добро од нас, сада је време да љубав покажеш! Ако се пожуриш те стигнеш и вратиш сина мога и тиме утешиш срце моје и материну душу од смрти ослободиш, заслужићеш много добра, више од првих!” — издушио је велики жупан и велики отац Стефан Немања, додајући: „И пази да нико не настрада. Ни Растко, ни калуђери... Нећу Бога на души!”

„Разумео сам, велики господине наш!”

„Пођите!” — заповедио је велики жупан Стефан Немања: „Да ти не измичу!”

„Како да ми измичу? Коњски топот престиже људски бат. Да их ја прођем, па да сачекам?”

„Нипошто! Онај кога чекају увек зна где га чекају... Само онај кога прате не зна докле су стигли они који га прате...”

„Ипак, сигурније је...”

„Јеси ли чекао Растка у Оногошту?”

„Чекао сам.”

„Јеси ли га дочекао?”

„Нисам... Добро, прагићу их!... Ако их не стигнем до Свете Горе?”

„Ако их не стигнеш до Свете Горе, уђи у Свету Гору.”

„Сме ли се у њу са војницима, са оружјем?”

„Стефане, напиши солунском царском епарху писмо... тражи да помогне... Запрети ратом.”

„А тек сам од царства ожењен!...” — уздахнуо је Стефан.

„Ето прилике да покажеш каквог су зета стекли!” — пресекао га је отац, као што је увек све пресецао.

„Стефане, наложи епарху! Зар од јуче ниси севастократ?” — умешала се кнегиња Јевдокија.

„Будите храбри, нећемо се жалостити због овога! Жив се никад не жали! Јер жалост и пропаст може донети. Неће пропасти син мој!... Бог ми га је мимо наде моје дао! Бог ми га је мимо наде моје сачувао! Бог ће нас удостојити да га поново видимо.” — Стефан Немања је био као велики дуб кога ни највећа олуја не обара, ако му и гране скрши. И у несрећи која је његов пород задесила он је био најприбранији.

Ни од кога Стефан Немања, самодржац земље и свога срца, није тражио за себе утехе, док пред њега није ступио онај који је био Растков учитељ и саветник, Констанције од Каламате, чији је Растко неколико година душом био.

„Можеш ли ме утешити?” — ни Немањино срце није било камено.

„Велики господине, зашто да Вас тешим? За Растка?" — учитељева мирноћа је била онеспокојавајућа.

„За то бекство сте морали и Ви знати... Утешите нас!..."

„Зашто да Вас тешим за одбеглог Господу сина?... Зар га свим васпитањем које сте му Ви припремили, а ми учитељи дали, за ово нисте спремали?"

„Ја спремао?" — згрануо се велики жупан Стефан Немања: „Зар мени ни од његовог учитеља нема утехе?... Наслађивали сте нас Растковим знањем..."

„Зар нисте, велики и моћни господине, наслађујући се Растковим знањем, све време сневали да он на овај двор донесе божанску симфонију, велику сагласност државе и цркве?"

„О, Господе, помози ми да ми се мисли не смуте." — заљуљао се Стефан Немања, самодржац све српске земље, као што се у великим земљотресима љуља највећи стуб велике грађевине.

Већ при крају првог дана светог пута, калуђери и одбегли принц Растко почели су се освртати на потеру.

„Коњаници дан мере коњским топотом.“ — казао је старац Теофан, забринуту: „А коњски сан је и у касу.“

„И коњски сан рже!“ — рекао је принц Растко.

„Сутра ћемо се и унапред освртати.“

„Зашто унапред?“

„Могу нас престићи, па чекати.“

„Престигли би нас, па чекали, да челник Војин иде по својој памети, и ми бисмо га у чекањима заобилазили не осврћући се назад...“ — рекао је принц Растко, кога, у превеликом заносу бекством и радовању Светој Гори, о којој су му непрестано путем говорили, а да он о њој све неће чути, није моћ трезвеног расуђивања напуштала: „Али челник Војин не иде по својој памети, него по заповестима мога оца, Стефана Немање. Мој отац добро зна да је онај који бежи гониоцу вођа. Зато ће ићи за нама и хтеће да нас стигну на месту где им најбоље буде одговарало... На нама је да их предосетимо и да на таквом месту не будемо.“ Тако је и било.

Челник Војин је са потером следио трагове светогорских инока и принца Растка, наумног да и он постане светогорски инук. Али никада није знао да ли им је у видокруг ушао. Ако су иноци и принц Растко и видели потеру, он и његови нису њих. Штитиле су их и магла и шуме и пљускови и јаке бујице.

Када се челнику Војину учинило да је са потером сасвим пришао бегунцима, кад су из киша изашли, зашли су у зрело виногорје повардарско. Како разазнати црнорисце међу модрим чокотима? Очи су им искакале, а погледи поцрнели.

И онда их је челник Војин угледао са једне косе модре од зрелог грожђа, како су из винограда измакли на пут уз набујали Вардар. Били су му као на длану. Сад само да савије прсте и да му буду у шаци.

Ако су их до сада штитили виногради, сада више неће моћи. Распоредио је челник Војин своје војнике дуж пута и изаћи ће у полукругу. Бегунци им неће моћи ни напред ни назад, ни ка њима, једино у воду или у небо.

Како је бегунце у небо могло само чудо дићи, они су спас потражили у мутној води.

„Нема нам спаса, предубоко је.“ — успаничио се калуђер Теофан, кад му је вода дошла до грла: „Господе, све смо покушали...”

„Није свуда предубоко, оче Теофане!“ — рекао је принц Растко, измичући.

„Како да знамо кад је мутан и набујао?”

„Држите се мене, ја видим дно.”

„О, Господе, ко је он?” — прошаптао је отац Теофан, покушавајући да се прекрсти у мутној води.

Када је потера стигла на обалу, бегунци су били на средини реке, идући низводно, по потопљеном спруду који је само принц Растко видео.

„Ухватите их!” — заповедио је потери челник Војин, који је потом и сам морао да у Вардару хвата своје војнике да их мутна вода не понесе.

Мимо Солуна, славног града посланица Светог апостола Павла и под заштитом Светог Димитрија, Христовог ратника и чудотворца, није се могло проћи у Свету Гору.

Солун је био незаобилазан принцу Растку и иноцима, његовим путовођама на заветном путу у Богородичин свети врт, а тиме је незаобилазан био и за челника Војина са потерницима.

Скоро да је челник Војин застао принца Растка, са оцем Теофаном и иноцима, у славној цркви Светог Димитрија, у молитви захвале за заштиту од потере од Раса до Солуна.

Спознавши да је принц у цркви, којој је приложник велики његов отац Стефан Немања и да се моли Светом Димитрију за заштиту у бекству од оца, челник Војин је, срећан што под оружјем неће морати у Свету Гору, хрупиио са потерницима својим под оружјем у цркву.

И нека до тада непозната сила, јер до тада нико и није под оружјем ушао у ову цркву, привукла је њихове мачеве одједном и пљоштимице их слепила за мермерни под да се никаквом људском снагом подићи нису могли.

Дотле су принц Растко, отац Теофан и иноци побегли кроз олтар и, хвалећи чудо Светог Димитрија, прошли у Свету Гору.

Док су челник Војин и потерници, после страха од чуда и молитви свецу за сагрешење своје, појмили да мачеве само вукући по поду, недигнуте до излаза из цркве могу ослободити тајне силе која их за под мермерни држи, бегунци су прелазили превлаку уз Ксерксов канал и залазили у Свету Гору.

Пошто се на превлаци помолио Господу који просветљава васељену и који га изводи из мракопребивања и помаже му да нађе свој пут, пошао је принц Растко кроз Свету Гору, измичући и својим путовођама, водећи их сам.

Покушавајући да га сустигну, иноци су се питали куда их он то води и какав то он пут зна, кад у Богородичином врту није био.

И када су га почели пристизати, отац Теофан је видео да их принц Растко води месту где је некада био манастир Хиландар и где је пресахнуо извор Светог Симеона Богопримца, коме он никада из овог правца није долазио, већ само из правца манастира Светог Пантелејмона.

Дошавши до пресахлине извора, принц Растко се прекрстио, клекао и пољубио место некадашњег источења.

Одоздо му је у лице покуљала вода.

„Христe, премилостиви, који ме уведе у Свету Гору, јер Те нудих чистим срцем и чистом душом, помози ми да се у њој уздигнем на просвећење отачаства свога." — дошавши у манастир Светог Пантелејмона, Русик, принц Растко се прво помолио и захвалио Христу што га је увео у свети врт матере његове. Пречисте Богородице.

„Оче, игумане, довео сам у Свету Гору њој обећаног српског принца." — отац Теофан је био поносан, али и забринут: „Али за нама иде и потера владарева. Успут смо јој измицали, одавде се нема куд..."

„Ако потера добије дозволу од солунског царског епарха да уђе у Свету Гору..." бринуо је игуман Аврекије.

„Добиће је." — потврдио је принц Растко, вољан да се и за то нађе излаз: „Мој брат је царев зет... Севастократ је!"

„Онда ћемо и ми добити налог да принца српског не смемо да скривамо."

„Једино да га одмах замонашимо." — предложио је отац Теофан.

„То је противно Типику Свете Горе који вели: Световњацима који дођу са намером да се у монахе заветују допушта се заветовање тек по истеку године дана, само у случајевима тешке болести посвећење по жељи болесниковој пре..."

„Наш принц није болестан... и не може се болестан учинити..." — бринуо је отац Теофан: „Покушаћу да измолим његову узвишеност, прота Свете Горе... Је ли старешина наш главни или није?"

„Главни старешина има право да једном прекрши Типик, само по Божијој вољи." — Игуман Аврекије се присећао: „Његова узвишеност Теостирихос, прот наш, овде је две године. Дошао је из Јерусалимске лавре Светог Саве Освећеног и још није била Божија воља да једном прекрши Типик."

„Можда је овде Божија воља... Идем у Кареју, а Ти, оче игумане, задржавај потеру, док благослов не измолим... Чашћу ћете их најдуже и највише задржати... И давајте им вина цеђеног преко сувог одољена..."

„Да их успавам?"
„Одољен је Божија трава сна."

„Оче, игумане, овде је калуђерском преваром доведен српски принц..." — бануо је челник Војин пред игумана Аврекија. Тражио је принца Растка ни Бога не назвавши.

„Није преваром, дошао је од своје воље."

„Да се не превлачимо, оче игумане... Премлад је он за своју вољу... Његов отац је моћни жупан све српске земље, који може дићи силну војску... Његов брат је зет цара над царевима... А ја, њихов челник, имам писмо од солунског јерарха, да ми издате српског принца, који је међу вама, црнорисцима, још свјетовњак." — челник Војин је у десној руци држао свитак пергамента и њиме ударао по длану леве руке: „Ево. Читај, игумане!"

„Ако је тамо негде дошао син великог жупана, владара српскога, са сваком журбом нека се врати оцу својему."

„Ево ме, овде сам од своје воље." — принц Растко је чуо епархово писмо.

„Али против воље оца."

„Челниче Војине, мој сте поданик..."

„Али сам са Вама, Ваша свјетлости, поданик Вашег великог оца, коме Вас морам вратити."

„Челниче Војине, могао би ме оставити на миру, знам како си моћан и да можеш умирити и оца мојега." — принц Растко је покушао са повлађивањем, коме је челник Војин био склон.

„Не, господару мој, не упућуј такве молбе ка мени, Твојем рабу, јер их чути не смијем, ако их не могу испунити..."

„Моћан си, што не би могао..."

„Јер ми је владар мој, отац Ваш, заповедио да Вас вратим тамо гдје ћете Ви мени заповиједати... Зато Вас молим, господару мој, све такве молбе из главе своје избаците..." — верност челника Војина великом жупану Стефану Немањи није се могла поколебати никаквом ласком: „Пођите с нама, да угасите пламен својих родитеља, чија сте срца

запалили... Не пођете ли својом вољом, господару мој, ја ћу Вас, тешко мени, силом повести! Такву сам заповијест и примио."

„Воља Господа, нека буде." — принц Растко се повиновао вољи вишњој и нади у њу.

„Благодарим Вам, млади господине мој, што сте умни и разумни остали." — челник Војин је заблистао, као да силу није поменуо, није примио ласку, али је ласком узвратио.

„Ако смо на Светој Гори, и ако се на њој не помолимо, Бог нам неће опростити..."

„Помолићемо се, господине мој, свима на помоћ и за срећу што ћете са нама."

„Ко год дође на Свету Гору, ако није силом дошао, драг је гост кога ваља угостити." — игуман Аврекије је био задовољан што се намере остварују: „Како нам више не претите, ви сте нам драги гости стигли уочи свете недеље, коју чекамо светим билом... Прво ћемо вас добро угостити, а онда ћемо, о, принче, почети свето било јутарњим песмама од вечери."

„Ја бих уз вечеру и својим рукама служио и у билу и својим грлом певао, да ми мину жеље и да ми се душа смири." — пожелео је принц Растко, а принчевске се жеље не одричу.

„**М**ене је наш светињак, Филарион из Хиландара, испосник крај извора Светог Симеона, у самртној исповести својој заветовао да, у трећој преступној години, доведем у Свету Гору српског принца Растка, који је Господу обећан и који ће Хиландар поново дићи.“ — говорио је у Кареји отац Теофан проту Свете Горе, архимандриту Теостирихосу: „Ја сам заветовано испунио... А на Теби је, узвишени оче, и у Божијој вољи да принц Растко постане монах Свете Горе.“

„И тај кога си довео, заиста је принц?“ — питао је прот Свете Горе Теостирихос.

„Од оног најплеменитијег кова.“ — Зар сумња, питао се отац Теофан: „Окован је срцем мудрости.“

„Куша ли то мене провиђење?“ — питао се даље прот Свете Горе.

„У чему, преузвишени?“ — отац Теофан је слутио и нову заветну тајну.

„У оном што сам био... Ја сам, пре доласка у Свету Гору, био игуман Јерусалимске лавре... Био сам на трону Светог Саве Освећеног, у Мар Саби, његовом светом граду, у јудејској пустињи, у кањону свете реке Кедрона, са пет хиљада светих испосница у околним стенама... То знате?“

„Има ли кога на Светој Гори да то не зна... У Мар Саби је ћивот Светог Саве Освећеног, у ризници је света рука Јована Дамаскина и на иконостасу је најсветија икона Јована Дамаскина, Света Богородица Тројеручица... У чему је провиђење, преузвишени?“

„У завету који се тамо чува и који игуман игуману понавља. Мени га је поновио игуман после кога сам дошао и ја сам га поновио игуману који је после мене дошао.“ — Теостирихос, прот Свете Горе, говорио је о завету који је примио, а кога се није ослободио ни кад га је поверио своме наследнику на трону Светог Саве Освећеног: „У последњој својој исповести Свети Сава Освећени је оставио аманет братству лавре: Доћи ће једном са запада монах по имену Сава, који је владарев син, и он ће из Свете Земље понети крст за свој народ... Познаћете га одмах, јер ће, кад

стигне пред врата тврђаве града наше Лавре, из манастирске ризнице изаћи шака Светог Јована Дамаскина, без да је неко држи или носи и отвориће му врата... Кад принц, који је монах, који се зове Сава... само се тај принц, кога си довео, не зове Сава..."

„Још није монах." — казао је отац Теофан: „Уколико га не замонашите, неће ни постати монах Сава."

„Да пођемо и да извршимо Божију вољу." И пошли су у Русик.

„Колико је дуг аманет Светог Саве Освећеног?" — питао је успут отац Теофан. „Шест и по столећа."

„И принц монах се још увек чека... Да ли је у ризници још увек шака Светог Јована Дамаскина?"

„Јесте."

„Бојао сам се да нема знака по коме ће бити препознат."

„Има још један знак по коме ће бити препознат. Кад тај монах Сава уђе у игуманску келију Светог Саве Освећеног, онда ће пред његове ноге са клина пасти игумански штап Светог Саве Освећеног... Тај монах, принц. Сава, донеће манастиру Мар Сабине небројено благо... Али ће из Мар Сабине понети игумански штап Освећеног, икону Тројеручицу и део Христовог крста, којим ће Света Гора стећи благословено право да занавек чини свете дрвене крстове за верујуће."

Када су архимандрит Теостирхос, прот Свете Горе и отац Теофан стигли из Кареје у Русик, у манастиру Светог Пантелејмона увелико се славила Божија воља у служби великог бдења. Они су видели српског принца Растка како у светом билу пева јутарње песме из дна душе, пуним срцем, и да су на поду, посред цркве, потерници за њим, поспали, од тешког умора, од обилне вечере и од неумереног вина цеђеног преко омамљивог сувог одољена, Божије траве сна. Није то био сан праведника, али је био дубок.

Како и дубок сан понекад очи отворити зна ненадно, принц Растко је, приметивши добре знаке оца Теофана, на час, у олтару, заменио одежду своју са једним духовником, који му стасом и гласом бејаше приличан. И тај духовник је у одежди принца стао где је он стајао, певајући песме које је он певао, а принц Растко је, у ризи духовника, прошао посред цркве кроз поспале војнике, и попео се у највиши пирг, кулу са Богородичином капелом на врху, за монашко заветовање, где га већ чекаху прот Свете Горе Теостирхос, игуман Аврекије и отац Теофан.

Док се, у великој манастирској цркви, у великом бдењу за свету недељу, дан починка и створитеља света, у светим песмама славило

створено, у Богородичиној капели на врху манастирског пирга, прот Свете Горе, архимандрит Теостирихос, игуман Аврекије и отац Теофан заветовали су, у сам расвит, када се Господња светлост разлучује, принца Растка у монаха Саву, облачећи га у свети анђеоски образ.

„Узећу Те, Господе, јер си ме уздигао, јер си узвеличао милост своју на мени и сада сам блажен, јер се благоукрасих, више од земаљских царева узвеличах се, више од људи обогатих се.“ — читао је молитву игуман Аврекије...

„О, Господе, удаљи га од мудровања световног и мисли које вуку ка свету, ка земљи... Нека и наше завете испуни...“ — постриг световника у духовника учинио је прот Свете Горе Теостирихос, стојећи иза њега клечећег лицем према Христу, секући му праменове косе, прво — на потиљку, па на челу, потом на слепоочницама — десно и лево: „Сава је име Твоје.“

„Сава је име моје.“ — поновио је, пред лицем Исуса Христа, онај који више неће бити принц Растко: „Заветујем се, о, Господе, девичанству, сиротовању и послушности... Погледај ме, помилуј ме... Дај да за свој народ сачувам речи Твоје и живећу у векове...“

„Благословен Бог, хотјај!“ — ускликнуо је отац Теофан, што поновише и игуман и прот.

„Господе, испунио си жељу срца мога.“ — шапатам монаха Саве, уснама којим се Господ љуби, завршено је заветовање.

Принца Растка више није било, када су се у цркви пробудили његови потерници.

„О, оци, гдје је Растко, принц наш?“ — од силине гласа челника Војина залелујали су се сви пламенови свећа у великој цркви манастира светог Пантелејмона, док су се оне најближе и погасиле: „Гдје је Растко?... Пронађите га!“

„Бог нам је сведок да таквог нема међу нама.“ — покушао је игуман Аврекије да смири челника Војина и његове потернике, који су се свуда узмували, реметећи божански мир завршеног великог бдења.

„Било га је и биће га!... Све их истјерајте у порту и све претражите... Ми нијесмо дошли ловити вјетар...“

„Бог нам је сведок...“

„Није Бог варалица каквим сте се ви показали...“

„Бог ће нам судити. Шта радите на овом светом месту у његовом дому?...“ — пред челника Војина је стао отац Теофан, како би на себе примио ударац његов упућен игуману.

„Варалице, зар Ти смрт не заслужијеш... Дошао си код нас да молиш

милостињу, коју Ти је господар мој, благодарни Стефан Немања, од свег срца обећао, а Ти си му срце оробило... Од оца и матере си сина уграбио, отеравши земљу цијелу у плач велики..." — сав гнев челника Војина пао је на оца Теофана и он пожеле да га згроми: „Шта Ти је сад пало на црну памет?... Сад ће главе полетјети... Иако ми је самодржац мој. Стефан Немања, наредио да не убијам калуђере, јер их неће на својој души, ја вас побити морам... Господе, дај их на моју душу!"

„Стани, челниче Војине! Стани!" — крикнуо је са Богородичиног пирга монах Сава и на његов крик, испод свих кровова манастирских, дигла су се јата белих голубова, обеливши небо: „Челниче Војине, толико си mudar да мач у корице вратиш и да потерницима наредиш исто... Монашког образа се постидите!... Бога се убојте!... Зар да Божије угоднике мачем пробадате? Какво су вам они зло учинили?"

Челник Војин се прво озарио и порадовао гласу из висине, дигавши главу ка врху куле, али се смрачио на грдњу која се одозго сручила на њега.

„Тјерали су спрдњу са мном и безочно хулили на Бога! Зар им је Бог свједок, Ваша свјетлости, да Вас таквог овдје нема?"

„Бог им је, заиста, сведок да принца Растка овде нема!"

„Како нема, Ваша свјетлости? Ето Вас!"

„И мени је Бог постао сведок да принца Растка више нема..."

„Како нема?... У какво ме то лудило, Ваша свјетлости, тјерате?" — завапио је челник Војин.

„Ја више нисам ваш принц, ваш млади кнез, ваш војвода и херцог. Нисам више ваша светлост! Ја сам сада свих правоверних христијана молебни Сава Грешни."

Челника Војина су ошамутиле ове речи, које није хтео да разуме, да не би у њих поверовао. Клекнуо је да би тако боље сагледао врх куле.

А Савин глас као да је смирио јата голубова, која су престала да круже и враћала се под своје кровове. И само један, највише одлетели голуб, остао је у небу.

„Похвалите Бога са мном што ме је удостојио овог образа, за којим сам одувек жудео..."

Видећи челника Војина на коленима, и сви потерници су клекли.

„Узмите моју познату одећу и власи с моје главе и дајте родитељима и браћи мојој да вам поверују да сте ме нашли жива и то Божијом благошћу као инока: Сава је моје име."

„Ваша свјетлости!" — јекнуо је челник Војин: „Ваше је срце постало камено. И тим каменом убићете оца свога."

„Ако је моје срце камено, челниче Војине, реци моме оцу како ће тај камен бити први камен којим ћу почети градњу српског манастира Богородице Пречисте у њеном врту, Светој Гори, на месту негдашњег Хиландара, крај извора Светог Симеона Богопримца, чији извор поново нађох... Ако Господ усхте, овде у Светој Гори дочекаћу господина оца мојега, као монаха Симеона... Сава је име моје!... Сава је име моје!"

Тада је бели краљевски голуб, у небу заостали, од оних што на врху пирга обитавају, слетео монаху Сави право на раме.

И сви су се, слутећи у овоме неко Господње знамење, три пута прекрстили, док су иноци запевали: Слава Теби, Господе.

КРАЈ

Obrada: Disco Ninja

BalkanDownload